NEMZETI NŐNEVELÉS

XXVIII. ÉVFOLYAM. 1907. ÁPR.—MÁJUS. IV—V. FÜZET.

AZ ISKOLÁN KIVÜL ESŐ KÖZOKTATÁS.*

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Ma, midőn az «Uránia Magyar Tudományos Egyesület nyolcadik közgyűlését megnyitni készülök, újabban megindult egyes mozgalmak önkéntelenül fölidézik azoknak az időknek emlékét, amidőn intézetünk megalakult, s mintegy ösztönöznek, hogy a mult és jelen egybevetéséből levonjuk a tanulságot arra a feladatra nézve, amelyet hazánkban egyesületünk a köz műveltség nemzeti irányú fejlesztése körül teljesített és teljesíteni fog.

Nyolc évvel ezelőtt épen csak a legszűkebb baráti körben keltett visszhangot törekvésünk és csupán személyes ismeretség alapján sikerült összegyűjteni azt a kis tőkét, a melyre mulhatatlanul szükségünk volt, hogy az Uránia-szinházat, tevékenységünk ezen kiinduló pontját, megnyithassuk. Az Uránia-egyesület számára is alig sikerült annyi tagot szerezni, hogy vállalkozásunk ne pusztán magánügy színében léphessen társadalmunk elé. A nagyobb tőke képviselői akkor teljesen távol maradtak tőlünk; a tudomány emberei viszont nagyobbrészt kétkedéssel, sőt idegenkedéssel állottak velünk szemben. Egyedül csak a nyilvános sajtó rokonérzése támogatott. A sajtó maga is a közvélemény szabad szolgálatában áll, meggyőződések és törekvések irányítására vállalkozik; bizonnyal látta vagy érezte tehát vállalkozásunkban a megegyező vonást és eleitől fogva mai napig híven támogatott.

* Molnár Viktor elnöki megnyitója az Uránia-Egyesület 1907. évi március hó 21-én tartott VIII. közgyűlésén.

Ma már mindez szerencsésen megváltozott. Számtalan vállalatot ismerünk, mely az Uránia révén lett jövedelmező üzletté. Tudós köreink a tudományok népszerűsítését és a felnőttek oktatását kezdik megbecsülni és példánkon felbuzdulva, az oktatás szemléltető módját beilleszteni az egész tanrendszerbe. A nagyközönséget is sikerült megnyernünk; ma már alig találkozunk közönnyel és jó lélekkel örvendhetünk annak, hogy igen sok jó barátunk mellett alig van ellenségünk.

Vajjon minek köszönhető a közhangulatnak ezen üdvös átalakulása?

Kétségtelenül az a körülmény döntött, hogy az Uránia a legnagyobb hatalomnak, a tudomány és műveltség terjesztésének állott szolgálatába és hogy ebben kitartó, rendszeres, és az egész országra kiterjedő munkát végzett és híven végez ma is.

Szükségesnek látom külön hagsúlyozni abbeli meggyőződésomet, hogy én *a művelt emberek számában látom a nemzetek igazi nagyságát.*

Szükséges ennek a hangsúlyozása különösen napjainkban, mert jelenségek vannak arra nézve, hogy sokan a társadalom kialakulására és szervezésére szintén döntő súllyal bíró vagyont és gazdagságot előbbre valónak tartják minden műveltségnél.

Általánosan elterjedt nézet, hogy a huszadik században a socialis kérdés lesz az emberiség kérdése, mert a munkásosztály mozgalma ma már nemcsak a nyugati közművelődés körét, Európát és Amerikát, hanem a többi világrészeket is, különösen a keresztyén műveltség határain túl eső ázsiai kulturnépeket belevonta érdekeinek körébe.

Tagadhatatlan történeti tény, hogy a fönnálló jogrendszerekben mindig hatalmi érdekek érvényesülnek, és hogy polgárosodásunk eddigi fejlődésében a kevés hatalmasok érdekeinek biztosítása széles néprétegek kárával járt. A szociális kérdés megoldása azonban aligha kívánja azt a változást, hogy most viszont a nagy sokaság éreztesse erejét az eddig uralkodó osztályokkal, hanem inkább azt, hogy a mult állapotok ferdesége helyett, mely szerint műveltség és vagyon egyaránt kevés em-

ber kezében összpontosult, ezentúl *a nemzeti élet egységének és a közérdeknek szempontjából ép a művelődéshez mindenkinek egyenlő joga legyen*, és a *műveltség megszerzésével minden egyes ember gazdasági és hatalmi érvényesülésének föltételeit is megszerezhesse.*

A nagy történelmi átalakulások — mindenike külön is tanuskodik erről — sohasem történtek, még ha anyagi érdekek állottak is előtérben, egyedül a tömegek útján; a sarkalló ösztön, az összetartó kapocs, a kitűzött cél mindig eszményi volt s ezzel nyerték meg a vezető elmék a népesség nagy rétegének segítségét. Osztályérdekek harca, az emberi visszavonás örök alapja, az elégedetlenség, mindenkor szétrobbanthatott volna minden fennálló intézményt, ha azon szétbontó izgalmak mögött nem rejlenének magasabb ideálok, melyek az intézményeknek nem szétrombolására, hanem átalakítására sarkallanak s így a fejlődés folytonosságának megőrzésére utalnak. A mult idők és a jelen kor közt abban van a főkülönbség, hogy az ideálok, melyek az emberi törekvést az önzés szűk korlátai fölé emelik, ma már nem egyes különvált körök, rendek és osztályok, felekezetek és pártok lelkének szólanak, hanem általánosabban minden emberi szív és elme húrjain visszahangoznak és inkább egységre, mint szétválásra, inkább összetartásra, mint visszavonásra buzdítanak. A modern állam feladatai közt ezért lépett előtérbe az a törekvés, hogy még a tankötelezettség erőszakolásával is valamennyi polgárnak gondolkodásban és érzésben oly alapnevelést biztosítson, mely őket szellemileg és erkölcsileg egymáshoz közelebb viszi és a nemzeti lelkület egységében összeforrasztja.

Kétségtelen ugyan, hogy azt a különbséget, mely a művelt embert a műveletlentől elválasztja s ebből a tekintetből is a társadalmat erősen széttagolja, egykönnyen nem lehet kiküszöbölni és a jövőben is csak lassan-lassan lehet apasztani, de ép oly kétségtelen, hogy a műveltség közössége, ha nem is teljes egyenlősége, jóval könnyebben és igazabban megközelíthető, mint a mit aszociálista és kommunista tanok a gazdagság

kiegyenlítése és a vagyon megosztása és közössége körül elérni óhajtanak.

A széles néprétegeket a maguk érdeke is meggyőzi s józan része látja is, hogy az anyagi javak birtokát és élvezését nem lehet egyenlővé tenni a gazdasági gyarapodás és fejlődés kára nélkül. Viszont azonban annak semmi sem állja útját, hogy a szellemi és erkölcsi élet terén megszűnjék a különbség gazdag és szegény között, hogy az emberi elmének felhalmozódott nagy tőkéje tényleg valamennyiünk közös öröksége legyen, melyből valakit kizárni jogfosztás; s azért kötelessége államnak és társadalomnak, hogy a részesedést benne elérhetővé tegye mindenki számára. Azt hiszem, hogy az alsóbb néprétegek elégedetlensége ép műveletlenségén alapul, s a tudatlanságból táplálkozik és nő nagyra azoknak a befolyása, a kik a gazdasági egyenlőtlenség igazságtalanságát hangoztatva, forrongást szítanak és az osztályharcot újjáélesztik.

Hazánkban még nagyobb szükség van a műveltségnek, mint kiegyenlítő és egységesítő társadalmi tényezőnek, emelésére és terjesztésére, mint bármely más nyugati államban, mert nálunk a társadalmi széttagoltság jóval nagyobb, mint bárhol, nemcsak szellemi, hanem gazdasági téren is.

A jó tanügyi és közgazdasági politikának ebből a tényleges helyzetből kell kiindulnia, tehát magyarnak kell lennie. A nyugati kultura vívmányai csak annyiban és olyképen értékesíthetők nálunk, amennyiben és ameddig az általános, nemzetközi műveltségen kívül a magyar nemzet egységes törekvéseit szolgálni képesek.

A társadalmi tudományok művelői különösen két módon válik elérhetőnek a művelt és a műveletlenek között való kiegyenlítő közeledést: először azzal, hogy az általános műveltség anyagából a szerintük szükségtelen vagy haszontalan alkotótészt kiküszöbölni akarják; és másodszor azzal, hogy az ily módon megrostált és egyszerűsített művelődési anyag közvetítésére szolgáló intézményeket javítják és szélesbítik.

Mi, akik a művelődés fejlődésének történeti alapján ál-

lunk, nem fogadhatjuk el az ajánlott radikális megoldást, hanem célravezetőbbnek véljük, ha a modern állam követelményeihez eléggé simuló tanügyi szervezetünk mellett gondoskodunk oly intézmények létesítéséről, a melyek lehetővé teszik, hogy mindenki, aki iskolai képzettségének hiányát pótolni avagy azt kiegészíteni és felfrissíteni akarja, azt felnőtt korában is megtehesse és versenyképessé váljék a többi, a műveltség kellő eszközeivel már rendelkező polgártársaival szemben.

A közművelődés feladatát nem lehet egyszerűen csak az iskola körében és a fejlődő gyermek- vagy ifjúkor idején megoldani, hanem számba kell venni, hogy a lelki fejlődés szüksége nem ismer úgy, mint az iskola, évzáró és tanfolyamokat befejező vizsgálatokat. A közművelődés folyton alakuló folyamata a népélet minden tagjának egész életén át számit érdeklődő részvételére.

A művelődés munkája nem szünetelhet sem életkorok, sem társadalmi körök különbsége szerint, hanem folytonos gondozást kiván az egész életen át és a nép minden rétegében.

Kétségtelen tehát, hogy ezt a nagy feladatot az erőtlen társadalom nem birja egymaga megoldani és hogy ez az új feladat a huszadik században az államra is nehezedik, amelynek megvalósítása és nemzeti irányban való fejlesztése azért is könnyebb, mert csak az élet és a fejlődő kor követelményeit kell szemünk előtt tartanunk.

Ez idő szerint a viszonyok törekvéseink közvetlen céljául azt tűzik ki, hogy a *magyar kultura fölényéről és vezető szerepéről, az egész ország lakosságát meggyőzni siessünk* és ez által minden állampolgárban felkeltsük a vágyat e kultura megismerésére és elfogadására.

E feladat megoldásának első feltétele, hogy összpontosítsuk az egész magyar kultura erejét; minden eszközét, minden ágazatát és tényezőjét csatasorba állítsuk és egységes terv szerint velük nyomuljunk előre.

Az eddigi közművelődési törekvések nem érték el azt a célt, hogy egységes nemzeti öntudatot teremtettek volna, mely

alapjául szolgáljon az egységes nemzeti társadalomnak. E nélkül pedig nincs egységes nemzet és egységes nemzet nélkül nincs biztos és szilárd államiság.

Két okra lehet visszavezetni azt, hogy az eddigi eredmények nem tartottak lépést a jó szándékkal.

Az egyik az, hogy kulturpolitikánkban nem voltunk kellő tekintettel az egész lakosság művelődési igényeire; a másik az, hogy nem minden rendelkezésre álló kultureszközt használtunk fel és aknáztunk ki arra a czélra, hogy az egységes nemzeti öntudat megteremtéséhez hozzájáruljon.

Közművelődésünk még ma is majdnem kizárólag az iskolai oktatás alapján áll és alig van nyoma annak a komoly törekvésnek, hogy ezt az alapot az iskolán kívül eső, az úgynevezett szabad tanfolyamokban való oktatás szervezésével kiszélesitsük.

Mig az a nélkül is előrehaladottabb népek minden eszközt felhasználnak arra, hogy emberanyaguk milliói között a *tehetségeket* felfedezzék, megfelelően kiképezzék és a világversenyben hasznukat vegyék, addig mi megelégszünk azzal, hogy a felsőbb iskolába bejutott, alig néhány százaléknyi ifjúság soraiban mutatkozó tehetségekre szorítkozunk, a többit, a népmilliók tömegében lappangó szellemi erőket pedig felfedezetlenül elkallódni engedjük. Pedig tapasztalati tény, hogy még az analfabéták tömegében is legalább annyi értékes és értékesíthető tehetség van, mint az írni-olvasni tudók között és kétségtelen, hogy nekünk minden értékes tehetségre még nagyobb szükségünk van, mint bármely más államnak.

A szabad tanfolyamok hiánya vagy fogyatékos szervezése mellett azonban még nagyobb hiány az a körülmény, hogy a rendes iskolázásban netalán elmaradt, de az élet küzdelmeiben kifejlett magasabb fokú értelmesség, párosuljon az bármely intensiv és tiszteletreméltó törekvéssel, az sem talál nálunk módot arra, hogy ismeretét tervszerűen, céltudatosan bővítse és összefüggő, szervezett elmével a nemzet szellemi erejének növeléséhez hozzájáruljon.

Nálunk ezen a téren nagyon kevés történt és ha erre

szolgáló intézményeinket a külföldiekkel, különösen a tanfolyamokban való közoktatás klasszikus hazájával, Angliával, összehasonlítjuk, sajnálattal kell megállapítanunk nagyfokú elmaradottságunkat.

Nem akarok dicsekedni, sem illetéktelenül bírálatot mondani mások felett, de talán szabad szerény megelégedéssel megállapítanom azt, hogy az iskolán kivül eső oktatás érdekében egy vállalkozás sem tett annyit és készítette úgy elő a jövő helyesebb alakulását, mint mi csekély anyagi erőnkkel.

Köztudomású, hogy az Uránia Magyar Tudományos Egyesület pár évvel ezelőtt megiratott néhány tudományos felolvasást, felszereltette vetíthető képekkel és gondoskodott vetítőkészülékekről is, a melyeket csekély díj fejében a felolvasásokkal és nyomatott füzetekkel együtt a hozzáfordulók rendelkezésére bocsátott. És az eredmény minden tekintetben meglepő volt. Az egyesülethez tömegesen érkeztek megrendelések, leginkább falusi és kisvárosi tanítóktól, kik gazdakörökben és iparosifjúsági egyesületekben egymásután olvasták fel az előadásokat és mutatták be az ezeket kisérő vetített képeket. Az előadásoknak mindenfelé a legnagyobb sikere volt és a kereslet oly nagy lett, hogy az egyesület alig felelhetett meg az új előadásokat kérő sürgetéseknek.

Egyesületünk ekkor elhatározta, hogy az ily szemléltető oktatásnak előteremti egész könyvtárát. Egyelőre 12 tudományágat választott ki e célra s mindeniknek anyagát 12 összefüggő előadássorba osztotta be. Ma már 50 ily felolvasás van készen, képekkel felszerelve s olcsó kis füzetekben kinyomatva. Ily módon lehetővé vált, hogy az Uránia a sorozatos előadások tartását már ebben az évben nemcsak fővárosi állomásán indíthassa meg, hanem országszerte néhány kiszemelendő vidéki középpontban s lassanként más-más helységben.

Pontos tervszerűséggel remélhetjük ekként, hogy a kilátásba vett 144 felolvasás szövegének elkészítésével együtt lesz *a gyakorlati és nemzeti élet szükségleteihez szorosan kapcsoló általános modern műveltség* közvetítésére és terjesztésére

alkalmas készlet s ennek alapján hazai viszonyaink szemmel tartásával a vidéki lakosság és hallgatóság foglalkozásához illő rendszeres tanterveket is megállapíthatunk. Így véljük leghelyesebben útját egyengetni a rendszeres tanfolyamokban való tanítás közszervezetének.

A felnőttek oktatásának szolgálatában álló többi körök és egyesületek kebelében most merült fel újabban az országos szervezés tájékoztató szüksége. Eddigi munkásságunk tudatában mi is figyelemmel kisérjük a készülő mozgalmat és reményt táplálunk az iránt, hogy az Uránia megtartja a jövőben is az eddig betöltött vezető állást.

E hitben és reményben nyitom meg Egyesületünk ez idei közgyűlését.

Budapest. *Molnár Viktor.*

A SZERETET KÖNYVE.

Molnár Viktor a természetéből folyó egyszerű közvetetlenséggel «*Élet és jellemrajzi vázlatok*»-nak nevezi azt a *tanulmányt*, melyet dr. Wlassics Gyuláról írt s mely néhány héttel ezelőtt jelent meg a nyilvánosság előtt. A napi lapok és folyóiratok egyértelműleg érdemes, jeles birálatot mondanak róla. behatóan tanulmányozzák, a belső és külső forrásokat kutatják, melyekből e mű táplálkozik, bő ismertetését adják és szinte gyönyörködnek Wlassics- és Molnárnak egymáshoz való viszonyában. Egyik — gondolom a «Budapesti Hirlap» a «*szeretet könyvének*» nevezi el.

Engem is első sorban ez a gondolat ragadott meg, mikor a könyvet elolvastam. Éreztem, hogy *lelki szükséglet* volt Molnárnak, hogy Wlassics Gyula életének keretében megirja miniszterségének, annak a nyolc, kilenc esztendőnek a részletes történetét, melynek lelkes osztályosa, őszinte, éber munkása volt ő maga is. Ezt a könyvet azért lehet méltán a «*szeretet könyvének*» nevezni, mert annak *a munkának a rajongó szeretetéből fakad*, amelyet Wlassics és Molnár harmonikusan, ifjui hévvel, de férfias kitartással és körültekintéssel, szívvel, ésszel és hittel együtt végeztek, együtt alkottak meg.

A könyvnek értékes, szép tanulságát első sorban ebben látom, hogy az egymást támogató férfi erő, az *egységes* gondolkozásban és akaratban való egyesülés nagy hatalom, amely alkot — korszakot irányit, munka- és életkedvet sugall! És ebben látom a mű — hogy úgy mondjam — *hősének, Wlassics Gyulának* legnagyobb dicséretét: rajongó *munkakedvet* érzett és

éreztetett környezetével, a mely bizonyos fölényes naivitással nézte az akadályokat és nagy erővel uralkodott felettük.

Ezért vágyom arra, hogy különösen egyetemi ifjaink közül sokan elolvassák ezt a művet és *hitet* meritsenek belőle az iránt, hogy *lelkesen dolgozni érdemes*, hogy egymás munkáját megbecsülni szent kötelesség, társadalmi- és nemzeti életre kiható, áldást osztó nagy feladat.

Ebben a mi különös levegőjű erkölcsű világunkban, ahol az emberek szinte következetesen nevelik magukat — mondjuk — nevelődnek a pesszimizmusra, az egymásban való kételkedésre: olyan jól esik látni az optimizmus, az egymásban és a közös munkában való *hitnek* a diadalát, melyet ez a kis munka olyan nagy erővel hirdet.

Isteni gondolat vagyunk mi emberek, arra teremtve, hogy az Alkotó szellemében éljünk és *építsünk*. Az alkotó munka is emészt öntudatlanúl, önkénytelenül — legyen ennyi elég a rombolásból! Az öntudatos életcél legyen alkotó természetű, embertszerető-, tisztelő és javító munkálkodás.

Isten áldása jár így vele!

Egy másik kiemelkedő, értékes gondolata a könyvnek, hogy az embernek *alaptermészete* milyen követelően uralkodik életének minden korszakán. Wlassics élete is e gondolat mellett bizonyít. Amiről gyermek-ifjú korában álmodott, miért szive forró szerelmével lelkesedett: annak a megvalósításán fáradt, azért dolgozott és küzdött férfiú korában. A könyv végig kisér ezen az igazságon és azzal a jóleső megnyugvással tölti el az olvasót, hogy *az emberi lélek* — mint ahogyan azt Eötvös József báró annyi szeretettel hirdeti — *nem változik; de fejlődik, kiterjed, megnő!*

Bizonyításúl és tanulságúl állítsuk szembe a gyermek-ifjú Wlassics első szellemi megnyilatkozását azzal a beszédével, melyet érett férfikorában, miniszterségének utolsó évében a nála tisztelgő középiskolai tanári küldöttséghez intézett.

Nagykanizsa városa egy jelentéktelen kisiparost választ polgármesterének és a 16 éves Wlassics, aki akkor a piaristák

főgimnáziumában tanul Budapesten, megdöbbenve látja ezt és a lelkében forrongó érzések hatása alatt felemeli tiltó szavát. Cikket küld a «Zala-somogyi Közlöny»-be, amely egész terjedelmében így hangzik:

«Ha valaki, úgy én vagyok, ki figyelemmel kisérem városunk mozgalmait akár a politika, akár a tudomány terén és valahányszor egy oly eszme valósul, mely városunkat minden tekintetben emelheti, dobog szívem: mintegy azt súgja fülembe: «Naggyá lesz városunk, erőssé szép hazánk».

«Örülök, mondom, nagyon örülök, ha látom, hogy városunk majoritása felfogja, mintegy előtte lebegni látja azon három nemes célt, melynek valósítása az ember faladata, t. i. az igaz, szép és jó értékesítése; örülök, ha átlátja, hogy csupán a tudományos qualificatio az, mely kimelheti az embert, emberrel a várost, várossal a nemzetet az élet mindennapi köréből s azon polcra juttatja, hová illő, hogy minden európai nemzet jusson! . . . De ismét tudjuk azt, hogy minden tény eszköz, melylyel célt akarunk elérni; tanulunk remény fejében, hogy egykoron tudományunkkal gazdagítsuk a hazát, pótoljuk tudósainkat. Igen ám, de ha nincs méltányolva a tudomány . . . akkor az, aki mint szakképzett szülővárosába szolgálatot teendő visszajő, azt a keserű tapasztalatot kénytelen tenni, hogy a nép zászlóján azt hirdeti: «Nem kell törvénytudó, nem kell diplomatikus.»

«Azonban bízunk abban, hogy az alkotmányos fogalom ezen kinövéseit a hon atyái belátva, oly törvényeket alkotandnak, melyekkel a népnek ezen veszélyes irányát fékezendik és üdvös népnevelési intézkedésekkel megismertetik e néppel az alkotmány és szabadság fogalmát; de bízom egyszersmind népünk jó szellemében is, mely majd idővel megérve, belátandja, hogy nem igaz s üdvhozó irány volt az, melyen haladva a szájaskodó Cleonok az izgatás gyújtó szavait hintették kebelébe.

«Kit ne lepne meg — kérdi a könyv érdemes szerzője — e komoly hang, érett megfontolás és felfogás? Férfi sem fejezhetné ki szebben a lángoló hazaszeretetet, a tudomány iránt

való lelkesedést, a komoly, nehéz szellemi munka megbecsülését!»

És nézzük, mit mond a miniszter 30 évvel később a tisztelgő tanári küldöttség előtt:

«Ne tanítsanak csak, hanem *neveljenek* is. Ne tekintsék ezt tudományos foglalkozásuk mellett alárendeltnek. Ne tekintsék a középiskolát olyannak, mely felment a nevelés kötelessége alól. Tudom, hogy ezt nem is teszik, mert önök tudják legjobban, hogy minél több tiszta és férfias jellemmel gazdagítani a hazát, a legszebb hivatás. A nemes kötelesség a tudomány hirdetése, az ifjú lélek önérzetének helyes vezetése és felhasználása, az akaraterő kifejtése, az önállóság kora megszoktatása és megértetése annak, miként jut az ember a kötelességek pontos teljesítése, az engedelmesség által a legnagyobb erkölcsi jóhoz: *a lelki függetlenséghez.*»

Ha a 16 éves fiúban felfedeztük az érett férfi lelkét, itt meg lehetetlen meg nem látnunk a fiatal lelket, az ifjú életösztönt, a lelkesedni, a fiatalságot rajongón szeretni tudó szivet. Így van! amint Eötvös mondja, az «emberi lélek nem változik, csak nő!» Vajjon csak a kiváltságosak kiváltsága-e ez?

Ebbe a szellemi keretbe illeszti bele Molnár a Wlassics életének legjellemzetesebb mozzanatait. Különös előszeretettel időzik Wlassics ifjúkoránál. Gondosan rámutat a fokozatos fejlődés belső okaira és külső körülményeire.

Csak egyet emeljünk ki, hadd gyönyörködjék a lelkünk.

Mint pesti diák eljár az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság üléseire és szorgalmasan jegyez a térdén, Thaly Kálmán, Ipolyi Arnold, Toldy Ferenc, Tóth Lőrinc észreveszik, a hirlaptudósítók asztalához ültetik és «*édes szavakkal*» biztatják, hogy *dolgozzék!* Milyen jóleső melegség járja át az ember lelkét, mikor ezt olvassa! A tiszteletnek, kegyeletnek és hódolatnak hármas nagy érzése melegíti fel. A jelen éberül őrzi a jövőt. A fejlett férfi lélek irányítja a gyermek erőit. A közös atyától származó emberi lélek egymásból táplálkozik és épül fel.

A «*Tisztviselő és jogtudós*» és «*Wlassics a képviselőház-*

ban» című fejezetek azokat a gondolatokat világítják meg, hogyan forr össze korának törekvéseivel és hogyan válik egyéni önérzete *hazafiúi öntudattá*, mely vágyait kormányozza és az állam férfiúi vezető állás felé irányítja.

Mikor tanulmányairól, küzdelmeiről, gyakorlati és elméleti munkásságáról tudomást szerzünk; mikor őt mint ügyészt, egyetemi tanárt, mint a Csemegi-féle büntető törvénykönyv egyik első (bár legfiatalabb) munkását és egyéb önálló jogi munkák alkotóját szemléljük; mikor azt látjuk, mint keresi a külföld nagy szellemeivel való érintkezést és nemzetünk szellemi életének a nyugati műveltséggel való szolidaritását: akkor megértjük, hogy nem a véletlen ragadta őt ki a tömegből és állította kulturánk élére — *a Gondviselés gondos keze vezette oda.*

Gondviselésszerűnek látom, hogy mielőtt a képviselőházban szerepel, *a tanári pályán* működik.

Csodálatos fejlesztő ereje van az ifjúsággal való lelki érintkezésnek, lelki közösségnek. A tanulásnak és önképzésnek egészen sajátos forrása ez. Élővé válik minden gondolat és újabb meg újabb formát nyer a lelkek hatása alatt. Wlassics a maga erős szabadelvű irányzatával egészen átérti, átérzi a tanítva tanulásnak ezt a módját. Ideális lelki közösségben él tanítványaival, amikor megengedi, sőt felidézi a vitatkozásokat az egyes tudományos kérdések felett. Elég erőt érez arra, hogy tudásának biztosságával a gondolatokat és érveket kormányozza, fegyelmezze és a tudomány igazságainak érvényt szerezzen.

Szónoki erejének fejlődésére is nagy hatással volt a tanári pályán való működése. Az a beszéde, mellyel 1895-ben a képviselőház elnökét, Bánffy Dezső bárót az új év alkalmából üdvözli, az érett embert és kész államférfiút mutatja, mikor azt hirdeti, hogy: «*A napi politika küzdelmes verejtéke közt meg kell őrizni az elvek integritását és gyakorolni kell a magasabb közéleti erkölcstan kultuszát. A szabadelvű irányt* pedig, melynek egész életén át ideális híve, *termékeny erőnek* nevezi, melynek *hivatása az erős magyar nemzeti állam megteremtése.*

Valósággal az államférfiú politikai programmja áll előttünk, a melyet Wlassics néhány hét mulva mint vallás- és közoktatásügyi miniszter valósíthatott meg. A könyv *Wlassics miniszterségét* szakavatott részletességgel tárgyalja. Hűségesen beszámol a küzdelmek és diadalok váltakozásairól. Aki közoktatásügyünk szövevényes ágazatairól, bonyodalmas kérdéseiről világos, tiszta képet óhajt szerezni, olvassa el Molnár munkájának ezt a fejezetét.

Avatott, biztos kézzel vezeti el a laikusabb egyént is ebben a nagy útvesztőben olyan magaslatokra, ahonnan könnyen átláthatja az egésznek a részekkel való szerves, szoros kapcsolatát.

A szerkezeti áttekintést különösen az könnyíti meg, hogy az időrend egymásutánjában beszéli el, mi minden történt Wlassics minisztersége alatt a közoktatásügy terén és mivel *minden* irányban fejlődést, nemes fellendülést látunk: *közoktatásügyünk egész kulturképe erős világításban áll előttünk.*

Látjuk, amint Wlassics már az első költségvetés alkalmával meghódítja a parlamentet és a közvéleményt. Szabadelvűségének *őszintesége* sugalmazza szavának a hódító erőt. Az egyházpolitikai kérdések állanak akkor előtérben, a legnehezebben kezelhető, legkényesebb problémák. Erős erkölcsi talajban gyökerező, a felekezeti kicsinyes felfogások felett magasan szárnyaló *vallásosság* jellemzi a miniszter minden beszédét, melyet a képviselőházban, a főrendiházban e kérdések fölött elmond. És bizalmat és megnyugvást ébreszt minden irányban.

Meghatóan szépen felel meg ugyancsak ez alkalommal az egyik ellenzéki képviselőnek, arra a vádjára, hogy programmbeszédében nincs vezérgondolat. A válasz egész terjedelmében így hangzik:

«A gyakorlati téren nem tudok egy lépést sem tenni anélkül, hogy ne legyen előttem vezérlő gondolat.

A magyar kultusz- és közoktatásügyi politikának vezérlő gondolata azonban nem változhatik e hely minden gazdacseréjével. Azt hiszem, hogy *a magyar közoktatásügy és kultur-*

politika a nemzetnek oly közkincse, melyet a traditio tekintélye vesz körül. Ez nemcsak a szakemberek úgynevezett czéhbeli privilégiuma, ezt már mindenki ismeri, mindenki tudja. Azt hittem, hogy programmom minden szaván átrezeg az, ami minden magyar ember szivében él, hogy az iskolának *az egységes magyar nemzeti kultura szolgálatában kell állania* . . . A gyakorlati politika terén pedig, ha erről a helyről valaki egy eddig nem hallott új eszmével lépne fel, úgy én azt nagy bizalmatlansággal fogadnám. Csak érett eszmékkel, amelyeket a közvélemény már megérlelt, a mi egészen tisztán áll előttünk a gyakorlati politika terén, csak ilyenekkel kell erről a helyről előállani és ennek megvalósítására törekedni.»

Ebben a beszédben is benne van közoktatásügyi politikájának egész jelleme és irányzata: őszinte és bátor szabadelvűség; a hazai kulturának rajongó szeretete és nyugati kulturával való megtermékenyítése; a jelen kor szellemének, eszméinek, erkölcsi küzdelmeinek alapos, beható ismerete; a dolgok elméleti elbirálásának a gyakorlati élettel való elválaszthatatlan, szerves kapcsolata. Ezekről lehet megismerni.

Különösen e legutóbbi tétel van szoros összefüggésben egyéniségével.

Lehetőleg minden alkalommal, számtalanszor kiemeli beszédeiben, hirdeti cselekedeteivel, hogy első sorban az *élet*, a közvélemény hivatott arra, hogy a politikai kérdéseket megérlelje, *életképessé* tegye — és hogy csak azután emelkedhetnek azok — a parlamenti vitatkozások tisztító tüzén át — törvényerőre. Közoktatási irányzatának — ha szabad így szólnom — *egyéniségét* ez adja meg. Innen nyeri erősen *gyakorlati* szinezetét és az életre visszaható *nevelő erejét.* Innen van az is, hogy az elért eredmények és sikerek szinte közös szerzeményeknek tűnnek fel és a közoktatásügy valóban közös ügye lesz a közvéleménynek, közös munkája, féltett kincse a társadalomnak és nemzetnek. Közel jut az élethez és az emberekhez.

A könyv végül *Wlassics jellemzését* adja szeretettel, közvetetlen benyomások alapján. Nem rendszeres jellemrajz ez,

hanem az életből ellesett apró, intim vonások mozaikszerű összetétele, amelyeknek csaknem mindegyike szinte *az egész embert* visszatükrözi. Innen érdekességük. Az igazság erejével hatnak e részletek és jóleső megelégedéssel töltik el a lelket.

De nemcsak Wlassicsra nézve jellemzők: híven visszatükrözik a könyv írójának élénk megfigyelő erejét, finom lelkét, hűséges, meleg szivét.

Ha a befejező sorokat elolvassuk, melyek kapcsolatban politikai küzdelmeinkkel Wlassics életének legújabb változásairól szólanak: az utolsó mondaton önkénytelenül bizonyos változtatást eszközlünk, csak annyit, hogy Molnárra is vonatkoztatjuk és így mondjuk:

«Wlassics és Molnár, *ők valóban azok az államférfiak*, akik a jelent a jövő érdekében nagy haszonnal kamatoztatják és *fogják kamatoztatni* hazánk és nemzetünk javára.»

Isten áldása legyen működésükön!

Budapesten. *Berta Ilona.*

SZÜLŐKHÖZ SZÓLÓ LEVELEK.

(Harmadik közlemény.) *

Elnézőnek lenni és hallgatni tudni. Ezt tanuld meg nevelő! Sokat, sokat hallgatni. Hallgatni és megfigyelni. Némán cselekedni.

Észrevétlen, szeretetteljes előreérzés legyen a nevelés. Ne előzzétek meg elhatározástokkal a gyermek saját akaratától függő döntést. Az a kéretlen, időszerűtlen beavatkozás megfosztja őt az alkalomtól eszét, ítéletét, akaratát önállóan használni és fejleszteni. Mert ez az egyetlen út, hogy tapasztalatokat szerezhessen.

A gyermeknek nem szabad szakadatlanul a felnőttek ellenőrzése és megfigyelő vezetése alatt éreznie magát.

Utaljátok a gyermeket saját erejének használatára. Tudja elfelejteni jelenléteteket. Akkor legyetek mellette, mikor tanácstokra, segítségetekre szorul. De akkor se siessetek vele.

Segitsétek rá, hogy előbb önönmagától, saját gondolkozásának műhelyéből kerüljön ki a segély.

Legyetek mellette némán, csöndesen, mint jó szelleme, titkos vezetője, aki ott van, ahol szükség van reá. Higgadt, nyugodt segitségedre számolhasson, ha baj vagy veszedelem fenyegeti.

Csak ne zavarjátok vakmerő lelkét gyámkodó félénkségteket eláruló tolakodástokkal vagy paranccsal. Ezzel megnyi-

* Az első és második közlemény a megelőző füzetekben van. *Szerk.*

latkozni, edzeni vágyó akaratát bénítjátok. Megraboljátok fejlődő önbizalmát minden bátorságától.

A ti szerelmetek legyen örökké csak a jóságos őrszellem, áldást osztó hatalom, mely a gyermek saját utját kiséri.

*

Azt pedig, amit a gyermeknél elérni akartok, sokkal hamarabb kiviszitek jóságos és következetes energiával, eszéhez szóló barátságos jóakarattal, érzelmeire való szivélyes hivatkozással, ha saját akaratára, itéletére és tapasztalataira bizzátok.

Már kis korától kezdve állítsd a gyermeket saját felelősségének és választásának keresztútjára, nehogy makacsá és akaratossá legyen. Tanulja meg tisztába lenni akaratával. Átlátni és megfontolni tudjon a gyermek is. Tanulja meg tudni, hogy mit akar. Érezze választásának és itéletének felelősségét viselje önmagával és az emberekkel szemben. Önön magáért jótállani tanuljon a kis ember, hogy nagy korában élhessen vele.

*

Semmi, semmi mást nem kellene belenevelni az emberbe csak azt az egyet: megtanulni tudni, mit kell és akar ő, mint egyén tenni; minek és miért van ő, mint olyan a világon. Ez óvja meg az embert, az egyént a hiábavaló tapogatózástól egy életen keresztül. A bizonytalan valami után vágyódástól; ide-oda való iránytalan támolygástól. De tanulja meg felismerni erejét, tehetségét. Tudja, mit kell tennie, akarnia. Bármi éri: ismerje fel benne sorsát. Szálljon szembe vele. Értse meg. Tudatos tudással szálljon szembe végzetével. Élje át bátran és örömest. Győzze le fájdalmát, keserűségét, küzdelmét mosolyogva, hősiesen, szépen. Jajszó, panasz, sóhaj nélkül viselje el sorsának nehéz óráit is. Viselje azzal a meggyőződéssel, hogy a szenvedések csak átmeneti állomásai földi létünknek.

Legyen az ember annak tudatában, élete szomorú napjaiban, hogy sorsa még jobbat is hord méhében. Ez a «jobb» terveinek, kívánságainak, akaratának teljesülése. Megtanulta nem-

csak tétlenül vágyakozni, sóhajtozni, de megragadni azt a pillanatot, mely tettre készti. Ez a pillanat találja őt céltudatos, erős akarattal, bátor készséggel, önbizalommal, átérezve tetteinek esetleges következményeiért önmagával szemben való felelősségét. Erővel és tiszta, világos látással válasszon az ember ott, ahol a vagy-vagy-gyal szemben határoznia kell. Igazának tudatával nő ereje kivinni, megcselekedni azt, amit meggyőződése jónak, helyesnek lát.

Ha te gyermekedet erre is, arra is, így is, úgy is kioktatod, hogy az emberekkel, akik között élnie kell, irányadóúl szolgáljon tanításod, akkor helytelenül jársz el. *Kívülről* nem adhatsz te gyermeked lelkiműhelyébe semmit, ha azt akarod, hogy az az ő *tulajdona* legyen. A mástól ellesett, megtanúlt nem adhat *támaszt*. Csak ami benső, természetéből fakadt, fejlődött, adhat támaszt és irányt. Te csak *bevezetheted* a gyermeket saját benső énjébe, hogy felfedezze önmagát: *erre van szüksége*. Csak eshetőségek felismerésére figyelmeztetheted. Olyan esélyek elé állíthatod, melyek egyéniségének az emberekkel való viszonyában hasznára vagy kárára lehetnek.

Mutasd meg a gyermeknek az élet mindenféle vezető útját, de bizd rá, hogy melyiket válassza!

*

Ó azok a nevelők, akik önhittségükben azt hiszik, hogy a rájuk bizott kis valakikbe bele kell nevelni a formát. A vakmerők átidomítást erőszakolnak ott, ahol még nincs formába öntve semmi.

Hagyjátok a kicsinyeket békében! Tudjátok-e, mi szunnyad bennük? Mily könnyelműséggel nyultok hozzá és sértitek meg a gyönge csirát türelmetlen beavatkozástokkal! Azzal az időelőtti rombolással mennyi kárt tesztek a természet akaratában. Abban a sejtelmes, puha, érintetlen leendő valamiben! Hagyjátok érni.

Minden a mit ti időelőtt nevelni akartok: a maga idejében megérik magától. A szülői példa, a növekvő, figyelő értelem,

jobban hatnak, fejlesztenek, mint az időelőtti kényszerítés és erőszak.

A gyermek tulajdonod-é?

Szent és drága kincs, sorsod záloga a gyermek. Őrizd, ápold és akard idomítani, formázni a te szűk látköröd mérete szerint. Tekintsd a gyermeket, mint egy hozzád jött *csodát.* Tartsd szentnek, mint isteni remeket. Ne rontsd, ne nyomorítsd el.

A gyermekben mérhetetlen kincs van rátok bízva. *Rátok bízva;* ezt ne felejtsétek el. Gondoskodjék tehát szerelmetek méltó komolysággal és nemes akarattal, hogy gyermeketek *énje* nemesen, szépen fejlődjék. Olyan ember válhasson belőle, aki erős, szép akarattal, biztos választással, tántoríthatatlanúl tör előre, fel a magaslatra is megtalálja útját. Oda, hol legtitkosabb lelki rugói, magasztos geniusa elvezeti. Olyan emberré lehessen, aki énjének nagy, tiszta és leghalkabb szavát is meghallja, erős akaratának rögös útján. Aki *megtanult* e halk szóra hallgatni. Megtanult. Te boldog, aki el nem mulasztod, erre a neszre hallgatni! Erre a halk neszre lelkedben, mely végzeted útját biztosan kijelöli, mely mindig a legjobbat tanácsolja, mindig a kellő időben int vagy figyelmeztet, visszatart vagy előre hajt, s tudod azt hallgatva és megértve követni.

De itt is mennyit letarol és tönkre tesz a nevelés. Az érzékeny äolhárfa gyöngéd hangját túlkiáltja a nevelési elvek nagy dobja.

Delphobe.

FIGYELEM ÉS ELFÁRADÁS.

(A szegedi állami felsőbb leányiskola II. időszaki módszeres értekezletén tartott felolvasás.)

Amit Goethe mesterművében az emberi életről mond:

«Csak nyúlj bele a sűrü emberlétbe!
S ahol kapod, mindenkor érdekel,»

ugyanazt a pedagogiára is alkalmazhatjuk. Elmélete érdekes és tanulságos fejezetekben bővelkedik; de a gyakorlat terén is lépten-nyomon felmerülnek kérdések, melyek figyelmünket megragadják s érdeklődésünket lekötik. Mivel pedig ezen problemák tisztázása és helyes megoldása legtöbb esetben a nevelő-tanítás eredményére lényeges befolyást gyakorol, serkentve érezzük magunkat, hogy az illető kérdéssel behatóan foglalkozzunk s azt szakszerű tanulmány tárgyává tegyük a végből, hogy a belőle vonható következtetéseket és tanulságokat alkalomadtán értékesítsük.

Ismeretes, hogy a tanulók szellemi energiakészletének gyarapítása céljából módszerünkben felcseréltük a gépies tanítást és tanulást az értelmessel. Eme modern tanítási eljárásunk, midőn tanító és tanuló együtt dolgoznak az órában, feltételezi, hogy a tanuló esze folyton dolgozzék, vagyis figyeljen. Az a tapasztalat, hogy nincsen mindig általános figyelem tanításunk alatt, mert folyvást akad néhány tanuló, ki az egész tanévben többé-kevésbbé szórakozott és közönyös; továbbá, hogy azon tanulóinkon, kik általában kitartóan figyelni szoktak, némelykor szellemi lankadtság mutatkozik s végül, hogy vannak napok, melyeken feltünő az osztályokban uralkodó szórakozottság, arra

indított, hogy a figyelem sajátosságát, mechanizmusát és nevelését, tekintettel a tanulók elfáradására tanulmányozzam.

Mivel ezen kérdés a tanulóknak mind erkölcsi és értelmi, mind testi nevelésével szoros összefüggésben áll, megragadom az alkalmat, hogy az arra vonatkozó dolgozatomat ezen értekezlet alkalmával felolvassam. Evvel egyúttal szerencsés vagyok megfelelni a nagyságos m. kir. miniszteri biztos úrnak a módszeres értekezletekre vonatkozólag az 1902. évi november 29-én 1440. sz. a. kelt rendeletének, melynek 4-dik szakasza értelmében: «. . . *a testületeknek tagjai ezeken az értekezleteken oly neveléstani vagy módszertani kérdéseket vesznek fel tárgyalásra, melyek iskoláinkat általában, vagy saját iskolájukat érdeklik.*»

Köztudomású, hogy figyelni annyit tesz, mint tudni akarni valamit; *a figyelem* tehát a tudniakarás végrehajtása, azaz a tudatnak egy pontra, tárgyra való szegeződése, a tudat körének szűkítése és éles megvilágítása, mi által a lelki tartalomnak többi része annyira homályba esik, míg végre sötétségbe vész. A figyelem latin neve — attentio — a ráirányulásból (ad-tendere) alakult, mert ha figyelünk, tudatunk valamely tárgyra irányul.

A figyelem functiója ezenfelül bizonyos tekintetben *tárgyalkotó és tárgyelemző* is. Az egységes zavaros látótérben csakis a figyelem segítségével különböztetünk meg egyes tárgyakat és a tárgyakon egyes részeket. Ha nem tudnánk figyelni, akkor reánk nézve sem külön tárgyak, sem azoknak részei nem volnának.

Arra, hogy a figyelem mily tekintetben tárgyalkotó és tárgyelemző, szolgáljon következő példa. Belépünk egy nagy terembe, melynek közepén feltünő szép csillár függ. A nagy ellentét, mely a csillár és a terem bútorzata között fennáll, annyira leköti figyelmünket, hogy csakis a csillárt látjuk határozottan; a teremben levő egyéb tárgyak képe pedig tudatunk hátterében kisebb-nagyobb mértékben elmosódik. A tárgyat tehát elkülönítjük környezetétől és önállósítjuk. Ezután a csillárra

irányítjuk figyelmünket. Szemünkbe ötlik sajátos alakja, szabályos elágazása dús aranyozása, kristályainak csillogása. Ezeket a részeket, vonásokat, sajátságokat külön-külön figyeljük meg s némileg önálló tárgyként fogjuk fel.

A figyelem ezen működése rendkívül fontos, mert *ebben rejlik az ú. n. elvont fogalmaink, képzeteink gyökere.* Elemző és elvonó functiójánál fogva a gondolkodás terén nagyon fontos szerepet játszik. Figyelem nélkül sem észrevenni, sem emlékezni, sem képzelni, sem okoskodni nem birunk; a tudatos, elemző, elvonó gondolkodás alapfeltétele s a figyelem voltaképp maga a gondolkodás, azaz: *tudatosan gondolkodni annyit tesz, mint figyelni.*

Ha a lelki képletek váltakozását a maguk összefüggésében, vagyis a tudatot igyekszünk magunk előtt érzékelhetővé tenni, ez rendes körülmények között, azaz tartalmának irányított volta nélkül folytonos jövés-menésnek tűnik fel, más szóval: a tudat tartalma folytonosan hullámzik. Képzetek felmerülnek és elmerülnek, a tudat előterébe jutnak és onnét ismét eltűnnek. Ezért mondja Ribot, francia filozofus (a «Revue philosophique» megalapítója); «L'état normal c'est le polyideisme».

Úgy látszik, hogy a tudat természetes sajátsága bizonyos fokú állhatatlanság és mozgékonyság s hogy a figyelem állandósága és tartós volta ellentmondana a lelki élet természetes követelésének, miért is Salgó félig komolyan, félig tréfásan természetellenes lelki állapotnak nevezi; Ribot pedig mondja: «L'attention est un état exceptionnel, anormal».

Szükségszerűleg felmerül a kérdés: Miért is áll a tudat valamely tárgya bizonyos időtartamra világosan előttünk s mi okból tűnik el abból ismét? Mi vezet bennünket ama tárgyak kiszemelésében, melyekre tudatunkat irányítják? Miért ragadjuk meg inkább ezt a tárgyat, mint amazt? Szóval: *miben áll a figyelem mechanizmusa?*

Ismeretes, hogy a gyermek figyelmének hajtókerekei rendszerint az érzékek. Főképen a mozgó tárgyak érdeklik, ennek következtében figyelme röpke és szakadozott. De a testi és lelki

fejlődés előrehaladásával a figyelem természetes mozgékonysága fokonként csökken; az ifjúkorban és a felnőtteknél előtérbe jutnak más mozgató elvek, melyek a figyelem főrugóit képezik.

Tapasztalatból tudjuk, hogy arra figyelünk szívesen, ami érdekel bennünket. Mivel pedig *az érdek* nem egyéb, mint annak az energiának a megnyilatkgzása, amellyel magunkat fenn akarjuk tartani és kifejleszteni, következik, hogy figyelmünk fölkeltésére első sorban azok a képzetek számíthatnak, melyek személyiségünkre való vonatkozásuk által kellemes vagy kellemetlen érzésekkel, azaz erős hangulatbeli színnel járnak. Így például a festőművész a színek és formák változatosságára, illetőleg összhangjára irányítja állandóan figyelmét; a földműves jobbadára vetésére gondol; a bőrzespekuláns figyelmét főképen az árfolyam-hullámzások kötik le; a szigorlat előtt álló deák pedig csakis vizsgájával foglalkozik.

A mondottakból az is következik, hogy rendes körülmények között nem a képzet tárgyi intenzitása a döntő, hanem csupán az, vajjon érinti-e személyes érdekeinket vagy sem. Ha pl. arról értesülünk, hogy Pretóriában nagy tűz van, mely az egész várost elpusztulással fenyegeti, ez a hír kevés figyelemre számíthat; ha ellenben azt halljuk, hogy házunkban a kémény kigyulladt, akkor a beállható veszedelem gondolata annyira betölti tudatunkat, hogy abból minden egyéb kiszorul.

A felsorolt esetek mutatják, hogy mindig érdekünkkel megegyező módon irányozzuk figyelmünket, vagyis hogy a figyelem első mozgatója, fővezére az érdek. Mivel pedig az érdekhez mindaz tartozik, a mi önfentartásunkkal és kifejlésünkkel kapcsolatos, világos, hogy a figyelem mechanizmusának rugói a tudásvágy és fenkölt erkölcsi érzelmeink (ú. m. lelkesedés, kötelességérzet, lelkiismeretesség, stb.) hatalma is.

Még meg kell említenünk, hogy a tudat valamely tárgyának intenzitása is oly nagy lehet, hogy abból minden egyebet kiszorít.

Ez akkor következik be, ha pl. a figyelmet érzékeink erős megrázkódtatása idézi elő, ú. m. erős fény, hang, illat, stb.

vagy pedig nagy örömnél, erős testi vagy lelki fájdalomnál, vágyak érzésénél, stb.

A figyelmet mozgató elveknek (motivum) tárgyalásából kiderül, hogy a figyelem minden tényének van oka, még látszólagosan oknélküli mozgékonyságának állapotában is.

Tekintettel a tárgyalt okokra, melyek a figyelem működését mozgásba hozzák, Ribot alapján meg szoktunk különböztetni *önkéntes* (attention volontaire) *és önkéntelen figyelmet* (a. spontanée). Első esetben beáll a figyelem saját elhatározásunkból, okát tehát magunkban, akaratunkban, célunkban találjuk; az önkéntelen figyelemnél pedig külső inger, azaz kívülről jövő ok ébresztője a figyelemnek. De pl. akár a sakkjátékosokat figyeljük meg, akár a váratlanul elsütött pisztoly felé fordítsuk figyelmünket, tudatunk aktivitása mindig ugyanaz.

Szellemi kiválóság első sorban a figyelem nagy tartósságában, állandó energiájában nyilvánul. Találóan mondja Helvetius, a francia felvilágosodottság híres sensualistája: «A genius nem egyéb, mint szakadatlan figyelem». Hogy a geniusok a kitartó munka nagy mesterei, mutatják következő példák. Kepler évekig dolgozik, hogy a naprendszer törvényeit megtalálja; Newton a gravitatio törvényének feltalálását «szakadatlan rágondolás»-nak köszönheti; Goethe harminc éven át foglalkozott Faust alapgondolatával, mielőtt világraszóló tragediáját megírta.

Míg tehát a figyelem uralkodó állapot a geniusnál, addig akárhányszor igen eleven eszű és érdeklődésű emberek nem képesek figyelmüket valamire állandóan irányítani; azonban céltudatos szoktatással és hosszas gyakorlással a közepes tehetségű egyén figyelmét is fejleszthetjük, gyarapíthatjuk s többékevésbbé kitartóvá, elmélyedővé és hajlékonnyá tehetjük. Az iskolára evvel rendkívül nagy feladat háramlik, mely egyrészt azért fontos, mert a figyelem éppen az a tényező, amely elménk folyamatainak a teljes, tiszta tudatosság jellegét megadja s mint ilyen minden képzetszerzésnek nélkülözhetetlen feltétele, vele kapcsolatban a gondolkodás élesítője és az akarat fejlesztője; másrészt pedig azért fontos a figyelem nevelése, mivel az, ki

értelmi működését egy pontra rögzíteni nem tudja, kinek figyelme folyton kalandozik, vagy beteg, vagy szellemileg elmaradt. Az ily szórakozott és felületes egyén mindig rabja lesz pillanatnyi benyomásainak s még nem, vagy talán soha sem alkalmas arra, hogy az életben helyét sikerrel megállja.

Láttuk, hogy a gyermek figyelme mily mozgékony és szakadozott. Ez szerfelett megakadályozza, hogy esze egy tárgy mellett maradjon; ennek következtében elég nehéz a tanulókat az elemi iskolában figyelemre szoktatni. Minthogy ezen iskola elvégeztével a tanulók figyelme a dolog természeténél fogva többnyire önkéntelen és rövid tartamú, vagyis az akarat még nem képes a figyelmet tartósan egy meghatározott tárgyra irányítani, ezért 10—12 éves leányoktól még nem követelhetjük, hogy egész órán át odaadással figyeljenek; de viszont a figyelem fejlesztését ezen a fokon nevelőtanításunk gózpontjába kell állítanunk.

A figyelem mechanizmusa természetszerűen elvezet *nevelésének tényezőire.* A fentebbiekből következik, hogy a tanulók tudatának egy tárgyra való összpontosítása érdeklődés, tudásvágy, hasznosság, szükség, jutalom reménye, büntetéstől való félelem, szeretet, tekintély iránti tisztelet, siker érzete, kötelességérzet és egyéb mozgató elvek hatására történik.

A figyelem működésének első feltétele, ébrentartásának és fegyelmezésének legtermészetesebb motivuma *az érdeklődés.* Jellemzően mondja Felméri: «Az érdeklődés, a tárggyal való rokonszenvezés az az olaj, mely a figyelem lángját kialudni nem engedi.» Ehhez képest legyünk azon, hogy érdeklődést teremtsünk a száraznak látszó tárgy iránt is; mindenféle fogással tegyük vonzóvá azt, ami a tanulóknak nem az.

Különösen színes szemléltető képek, természetrajzi és esztetikai gyűjtemények, vegytani és természettani kisérletek valók arra, hogy elvont dolgokat megelevenítsék, a tanulókban kedvet és vele kapcsolatban kellemes érzelmeket ébresszenek. A kedvérzet kellemesen izgatja a figyelmet és rövid idő alatt segíti arra, amit különben csak nagyon hosszú idő alatt képes

elvégezni. Szóljunk a tanulók szívéhez s hassunk kedélyükre, hogy ezáltal figyelmüket minél tovább lekössük s öntevékenységüket gyakoroljuk. Csakis ily nevelői eljárással válhatik a figyelem a tanulás világosságává és szövétnekévé, aminek azt Comenius, a «Didactica magna» híres szerzője nevezte.

Rendkívül nehéz és fárasztó, ha a tanulóknak érdektelen tanításra kell figyelmüket irányítani. Ezt könnyen beláthatjuk, ha elképzeljük, mily fárasztó, ha pl. unalmas felolvasást udvariasságból, avagy kötelességből végig kell hallgatnunk.

Minél jobban érdeklődik a tanuló az előadott tárgy iránt, annál jobban magával ragadja ez figyelmét, annál inkább háttérbe szorul az akarati elem s a figyelmet a kedvtelés, a kedvérzet, a vágy tartja élénkségben. A gyermek gyakorlatlan figyelmében általában kevés tudatos akarat van, azaz többnyire önkéntelenül figyel. Csakis a lélek kibontakozásának előrehaladásával és céltudatos vezetés mellett válhatik mindinkább önkéntessé a figyelem. Az akarati tevékenység mindjobban előtérbe lép, a figyelem lassanként az önkéntes akarati cselekvés jellegét ölti s hosszas gyakorlás után sikerül végül a figyelmet az akaratnak alárendelni.

A figyelem ébrentartása az érdekkeltésen kívül előadási modorunktól is függ. Beszéljünk világosan, elég hangosan és mérsékelt hanglejtéssel. Kerüljük a gyors és szünetnélküli fel- és alájárkálást tanítás közben, de ne is üljünk egész órán át, hanem amennyire csak lehet, a tanulók előtt állva ugyanazon a helyen maradjunk. Ilyenkor az egész osztály szeme a tanítón csügg s tekintetünket viszont mi is valamennyi tanulóra irányíthatjuk. Ügyeljünk arra is, hogy a tanítás nyelvezete a tanulók felfogásához alkalmazkodjék. Kerüljük továbbá rég ismert dolgoknak folytonos ismételgetését s legyen gondunk arra, hogy a tanuló rendelkezzék az új anyag megértésére szükséges appercipiáló fogalmakkal. Emeljük ki mindig a tananyag új vonásait s utaljunk a netalán felmerülő szokatlan, meglepő és váratlan fordulatokra és eseményekre; e mellett tagosítsunk ügyesen s fűzzük egésszé a tanítandó anyagot, mert semmi sem idéz elő

oly mértékben figyelmetlenséget, mint rendetlenül és összefüggés nélkül közölt új ismeret, ami a szórakozottság jellegét már eleve magán viseli. Szétforgácsolt, rendszertelen tanítás a tanulókat fárasztja; s sokszor a kitartó figyelemnek tulajdonítjuk azt, ami a rossz munkabeosztás eredménye. Képezze tanításunkban egy tárgy, egy eszme «a figyelem központját, honnan az kiindul s ahová az mindig visszatér». Csak ily módon fogja a tanuló a nyert képzetek láncszemeit összefüggő lánccá fűzhetni. E mellett adjunk a tanulóknak alkalmat érdekes képzettársításokra, öntevékenységre és ismereteik alkalmazására. Ez utóbbival főleg önbizalmukat és a siker érzetét keltjük, amik szintén hathatós eszközei a figyelem ébrentartásának.

Egyszerre sokat ne tanítsunk, mert ha egy órában nagyon sok új és változatos dolog a tanuló figyelmét leköti, nagyon kifárad s lelki állapota hasonló lesz Faust tanítványáéhoz, ki Mephisto oktató szavaira így kiáltott fel:

«Oly kábaság lel ettől engem,
Mikéntha malomkő forogna fejemben.»

A figyelem nevelésében nagy szerepe jut *a gyakorlásnak*, még pedig azért, mert nélküle munkálkodásunk maga rendszertelen s munkánk eredménye csekélyebb értékű lesz. Csakhogy itt gyakorlás alatt nem egy és ugyanannak a folyamatnak puszta ismétlését értjük; az ilyképen értelmezett gyakorlás csupán ügyességre visz, de öntudatos szellemi munkával szerzett tudást nem közvetít. Ha a figyelem fejlesztésében tehát gyakorlásról beszélünk, ez abban áll, hogy új anyag közlésénél azt a tudatunkban már felhalmozott lelki tartalom elemeivel lehetőleg sok vonatkozásba hozzuk; ez által az új ismeret minél szorosabban fűződik a már meglevőkhöz, míg végre ezekkel egybeolvad.

Világosítsuk meg ennek folytán minden oldalról az új ismeretet s utaljunk a már tanultakkal való hasonlóságára és ellentétére. Létesítsünk kapcsolatot az új és a régi tananyag, sőt amennyire lehet, az illető osztály egyéb tantárgyai között is. Minél több rokonképzet elevenül fel az új dolog láttára vagy

hallatára a tudatban és siet az újonnan szerzendő képzetnek vagy képzetcsoportnak fogadására, annál élénkebb az új ismeret iránti érdeklődés, annál erősebb a figyelem. Minél nagyobb a vonatkozások száma és minél jobban merülünk el az anyagba, annál alaposabb, de egyúttal annál elevenebb lesz tudásunk, mert az egymással rokon és egymáshoz hasonló képzetek mindig segítségünkre lesznek a tanultak könnyű felújításában.

Ha az egyes tantárgyak összetartozóságára tekintettel vagyunk, egyszersmind megvetjük a tanulók *összefüggő tudásának* alapját; ha pedig az egyes tanórák között minden belső összefüggés hiányzik s a tanár csakis a reábizott tananyag feldolgozásával törődik, akkor a szaktanításon és a tantárgyaknak óránkénti változásán alapuló tanítási rendszerünk az egyes széteső ismeretágak összefüggéstelen darabjait nyújtja, minden szellemi kapocs nélkül.

Ha a tanítás alatt figyelmetlenséget látunk, sokszor elegendő, ha az illető tanulóra intő szempillantást vetünk; ha ez nem vezetne célhoz, talán egyszerű kézmozdulatunk megteszi a kivánt szolgálatot. Kerüljük azonban — amennyire csak lehet — tanítás közben az általános figyelmeztetést vagy néven szólítást, mert a gyakori félbeszakítások nagyon zavarják a közfigyelmet s csökkentik tartósságát.

A figyelem nevelésénél a fegyelmezés eszközei, ú. m. a szeretet, tekintély, jutalom és büntetés is szerepelnek. Világos, hogy ezek közül a két első pedagogiai szempontból értékesebb, mert jellemfejlesztő érzelmek és alapjuk az önzetlenség, a mások megbecsülése; a jutalom és büntetés már kevésbbé értékes, mert alapja az önzés, az érdek.

A legjobb nevelő eszköz *a szeretet*, melyet megéreznek a tanulók, még ha szigorral párosult is. Csak az lehet jó tanító, aki szereti a gyermeket. Ha szeretettel lépünk az iskolába, viszont megnyerjük a tanulók ragaszkodását, rokonszenvét. Ez pedig legjobb eszköz arra, hogy egyrészt megteremtse az iskola egészséges hangulatát, másrészt, hogy élénkségben tartsa a tanuló figyelmét, megkönnyítse erőfeszítését, fokozza munka-

kedvét s többé-kevésbbé biztosítson bennünket munkánk sikeréről.

A jutalmat és büntetést mérsékelten használjuk. Sem kellemes, sem kellemetlen érzetek szerzette felindulásokkal (emotiok) a tanuló figyelmét sokáig nem buzdíthatjuk, mert előbb-utóbb hatásukból veszítenek. Sok növendéket pedig a jutalmazás, illetőleg fenyegetés izgalomba hoz; ennek következtében figyelmük a tanulástól elfordul s komoly munkát végezni nem tudnak, mert folytonosan a jutalom, illetőleg büntetés tárgyára gondolnak. A kellemes és kellemetlen érzetek szerzette felindulásoknak ugyanolyan hatásuk van. Hiába beszélünk például a köbgyökvonásról annak a tanulónak, kinek tudatát a közelgő karácsonyi szünidő és a hazautazás gondolata tölti be.

Mivel a figyelem felkeltésére és ébrentartására a motivumok egész sorozata áll rendelkezésünkre, a szükséghez képest válogathatunk bennük, úgy, hogy mindig a tanulók korának, felfogásának és egyéniségének megfelelőleg alkalmazzuk. A mozgató elvek cserélgetése hasznos szolgálatot tesz. A természetes önző hajlamokra, alsóbb és felsőbb rendű felindulásokra és érzelmekre vegyesen appellálunk, de a középpontban álljon mindig az érdeklődés, mint a figyelem nevelésének leghathatósabb lélektani rugója.

Ha a tanulókat erős és kitartó figyelemre szoktatjuk, egyúttal arra neveljük, hogy akarjanak és a felmerülő akadályoknak, főleg a szórakoztató gondolatoknak és hangulatoknak ellenállva, kitűzött célra törekedjenek. A figyelem nevelése tehát nemcsak erőt ad az értelemnek, hanem egyszersmind jellemfejlesztő is.

Hogy a figyelem nevelésénél egyoldalúságba ne essünk, tekintettel kell lennünk egy igen gyakorlati kérdésre, még pedig *a szellemi élet hygienájára.* Ez azt kutatja, miként dolgozzunk, hogy a szellemi erő okszerű és megfelelő kihasználása mellett, vagyis középponti idegrendszerünk egyensúlyának veszélyeztetése nélkül lehető legnagyobb munkaeredményeket elérhessünk.

A modern természettudomány vizsgálati módszereivel és

eszközeivel bebizonyítja, hogy a szellemi munka tényleges munka, mely szorosan kapcsolatos bizonyos anyagi változásokkal, nevezetesen az agykéreg molekuláris változásaival. A szellemi élet testi corollariuma tehát a középponti idegrendszer vagyis az agy.

Amint munkánk eredménye általában, így természetesen szellemi munkánk eredménye is két tényből áll, ú. m. a munkára rendelkezésünkre álló erőmennyiségből és az erőkifejtés tartamából. Ha a rendelkezésünkre álló erőmennyiség nem elég a kitűzött szellemi munka elvégzésére vagy pedig hosszabb szellemi megerőltetés után beáll *az elfáradás*. Ezén objectiv szervi állapotból folyó subjectiv érzés — *a fáradtság* — figyelmeztet bennünket arra, hogy munkaerőnk fogytán van, vagy pedig hogy már deficit is állott be. Az elfáradás eltávolításáról okvetetlenül kell gondoskodnunk, hogy az elhasznált munkaerőt kipótoljuk és a szellemi erő háztartásában megingatott egyensúlyt ismét helyreállítsuk. Az elfáradás minden munkának rendes kimaradhatatlan kisérője s minthogy munkaerőnk múló apadását jelzi, *a szellemi élet hygienájának egyik legfontosabb tényezője;* ugyanis az elfáradás az egyetlen mérték, mellyel munkaerőnket meghatározhatjuk és erőkifejtésünket szabályozhatjuk. Magától értetődik, hogy egyszersmind oly tényező is, mellyel a nevelőtanításnál föltétlenül számolnunk kell.

Amint a szellemi munkának vannak testi tünetei, úgy a szellemi munka előidézte elfáradás is kihat a szervezetre s functióinak megváltozásában félreismerhetetlen kifejezést nyer. Ismeretes, ha oly munkával vagyunk elfoglalva, mely figyelmünket nagyon megerőlteti, vagy pedig nagy felindulás alatt is, lélekzetünk egyre rövidebb és felületesebb lesz, sőt pillanatokra fenn is akad; innen ered a közmondás: «Lélek(zet) szakadva várta». Tanulóinkon is észrevehetjük, hogy megerőltető szellemi munka alatt a felületes lélekzes kiegyenlítése végett közbeközbe nagyokat lélekzenek, mintegy felsóhajtanak. A kutatások azt mutatják, hogy szellemi munka alatt több oxygént fogyasztunk és több szénsavat lehelünk ki, mint egyébként. Az is ismeretes, hogy feszült figyelem után szívműködésünk gyöngül, étvá-

gyunk csökken, érzékeink tompulnak s egész testünkben fáradtságot érzünk. Az idevágó elmés kisérletek pedig bizonyitják, hogy pl. a bőr érzékenysége az elfáradás fokozódásával feltünően alászáll; ergografus vizsgálatok továbbá kétségtelenül kideritették, hogy *a szellemi elfáradással együtt a testi munkaképesség is csökken* (Mosso).

Az elfáradás hatása az emlitett testi tüneteken kivül a szellemi folyamatok változásában is mutatkozik; ugyanis a szellemi munkát lassitja s értékét leszállitja. Kisérleti vizsgálatok mutatják, hogy az elfáradás első lelki tünete *az ú. n. fiziologikus idő emelkedése;* vagyis azon időtartam, mely az észrevevés tárgyát szolgáltató legegyszerűbb érzéki inger megjelenése és az észrevevés pillanatában végzett egyszerű mozgás megkezdése között eltelik, az elfáradás folytán egyre növekedik, sőt el is maradhat.

Önészlelésből tudjuk, hogy az elfáradás beálltát bizonyos *sajátságos gátoltsági érzések* kisérik, melyek folytán az érdeklődés megcsappan, a szellemi erő ellankad s a munkakedv csökken; ezek ellen már csak nagy erőfeszitéssel lehet küzdeni. Az elfáradás megzavarja a lelki concentratiót, minek folytán a további munka megszűnik; ha tehát a tanuló szellemileg elfáradt, már csak testileg vesz részt a tanitásban, figyelme azonban másfelé kalandozik, ami bénitólag hat a munka folytatására.

De nem a figyelem egyedüli oka az elfáradásnak. Pedagogiai és higienai szempontból egyaránt fontos annak az ismerete, hogy *az elfáradás fellépésére, annak fokára és tartamára* mind egyéni feltételek, mind külső körülmények legnagyobb kihatással vannak. Kor, nem és vérmérséklet az egyén dispositiói és sajátosságai, táplálkozási viszonyok, kóros és élettani befolyások, évszakok és a nap szakai, életkörülmények és sok alkalmi feltétel mind olyan tényező, mely az elfáradást s vele kapcsolatban az egyén szellemi munkaképességét lényegesen módositja. A tantermek világitása, szellőztetése és hőmérséke, eltekintve azon hatástól, melyet az élettani folyamatokra gya-

korolnak, a szellemi élet egészségében szintén fontosak. Döntő hatással van a szellemi munkára fordított időtartam, továbbá az, hogy külső zavartatás nélkül vagy annak közepette végezzük-e; mert ha pl. nincs meg környezetünkben a megkivánt csend, a figyelem szenved. Befolyással van egészségi állapotunk s az is, vajjon testileg, illetőleg szellemileg kipihenve vagy némileg fáradtan fogtunk-e hozzá. Ismeretes, hogy a gyönge idegűek a szellemi munkába aránylag gyorsan belefáradnak a kimerült egyéneknél pedig kezdettől fogva elfáradás mutatkozik. A lelki felindulások is számba jönnek, mert nagyobb kedélymozgalmak (nagy öröm, bánat, izgalom, stb.), még ha munkakörünkön kívül esnek is, hathatósan befolyásolják munkaképességünket.

Láttuk, hogy az elfáradást és vele együtt a szellemi munkát, a figyelési képességet számos szubjektiv mozzanat nagy fokban befolyásolja. Ebből megértjük azt, hogy miért nem képes minden tanuló egyenlő mértékben figyelni. Mivel az egészség a kitartó, elmélyedő figyelem első feltétele, következik, hogy kudarcának oka sokszor vagy megelőző nagy betegségekben vagy pedig élettani rendetlenségekben rejlik. Világos tehát az is, hogy a tanulók figyelmetlensége nem mindig azon múlik, hogy nem akarnak, hanem azon, hogy nem *tudnak* figyelni.

A gyönge idegű vagy örökléssel terhelt tanulók a szellemi munkába gyorsan belefáradnak, figyelmük ennek folytán rövid és ernyedt; sőt vannak — noha kevés számmal — oly tanulók is, kik egész éven át szórakozottak és közönyösek s kiknek figyelmét legnagyobb igyekezetünk mellett sem tudjuk lekötni.

Ha tehát egyes tanulókon rövid és ernyedt figyelmet, illetőleg figyelmetlenséget veszünk többször észre, kutassuk első sorban ennek okait; ha meggyőződtünk, hogy az a tanuló betegeskedésére és gyönge szervetére vezethető vissza, legyünk elnézők s ügyeljünk arra, hogy szigorú fellépésünkkel és túlnagy követelményeinkkel el ne riasszuk s munkakedvüket el ne rontsuk.

Meg kell arról is emlékeznünk, hogy vannak némelykor napok, melyeken szinte meglepő az osztályokban uralkodó figyelmetlenség. Ennek oka mindig külső körülményekben rejlik.

Rendkívüli események, ú. m. közelgő hazautazás vagy bizonyítvány-kiosztás, gyermekbál vagy színház, továbbá iskola-látogatóknak váratlan megjelenése, de kiváltképen nyári napokon a tantermekben uralkodó tikkasztó hőség mind olyan körülmények, melyek a figyelmet nagy mértékben csökkentik; sőt a rekkenő hőség némelykor lehetetlenné is teszi.

Ilyenkor ne erőszakoljuk a tanulókra a szellemi frisseséget, hanem gyakoroljunk inkább elnézést; kellő alkalommal és tapintattal gyakorolt elnézés legjótékonyabban hathat a nevelésre. Az elfáradást előidéző és befolyásoló tényezők mutatják, hogy a tanulók figyelmének és figyelési képességének megitélésében mindig számolnunk kell az egyénekkel és a viszonyokkal. Kellő körültekintéssel eljárva kiderül, hogy sokszor egyéni mozzanatoknak vagy pedig külső körülményeknek tulajdonitandó az, amit egyébként hanyagságnak vagy rosszakaratnak minősítenénk.

Mivel az elfáradás, mint láttuk, minden munkának rendes kisérő állapota, következik, hogy tanulóink elfáradását — hacsak a munkát beszüntetni nem akarjuk — semmiféle tanitási rendszerrel kikerülni nem lehet. Annál fontosabb tehát, hogy foglalkozzunk avval, *mely feltételek biztosítják némiképen a szellemi munka tartósságát*, azaz mily eljárást kövessünk a tanulók szellemi erejének észszerű kihasználására, mivel lehet az elfáradás beálltának idejét az erő ökonomiájának veszélyeztetése nélkül lehetőleg kitolni s mivel lehet az elhasznált szellemi energiát pótolni?

Ha tekintettel vagyunk arra, hogy a tanuló agya még nem érte el teljes fejlődését s ennek folytán nem fejthet ki oly élénk tevékenységet, mint érett korában, továbbá, hogy a figyelem minden szellemi munka között a legfárasztóbb: akkor a szellemi egészség első követelménye gyanánt önként következik, hogy *a figyelmet csak rövid ideig foglalkoztassuk*. A szellemi munka követelte tudati szűkülés hosszabb fentartása vagyis a sokáig egy irányban lekötött figyelem, bármilyen érdekes a munka tárgya is, előidézi az elfáradás kellemetlen tünetét.

A kisérleti lélektan megállapította, hogy felnőtt és edzett figyelmű egyéneknél 40—50 percig folytatott szellemi munka észrevehetően csökkenti a munka értékét és a munkaképességet; fiatalabbaknál pedig 30 percnél tovább tartó figyelem után már határozott elfáradási tünetek mutatkoznak. Ebből az következik, hogy a szoros értelemben vett tanítás, melynél feszült figyelmet kivánunk, félóránál tovább nem tarthat. Ezalatt intézzünk mindig pár kérdést az egész osztályhoz, hogy evvel is általános figyelemre szoktassuk. Ha az új anyag közlése és megértése, illetőleg szabályok levezetése, elvonások és összefoglalások céljából tanulóinktól félórán át mély és odaadó figyelmet követeltünk, térjünk át könnyebb, azaz kevésbbé feszült figyelmet kivánó foglalkozásra, ú. m. kikérdezésre, példákra, olvasásra, a tanultak begyakorlására stb., hogy tanulóink megpihenhessenek.

A szellemi élet higienájában *a gyakorlásnak* is nevezetes szerepe van. A kifejtett értelemben alkalmazva, a gyakorlás nemcsak rendkivül megkönnyíti a figyelmet, hanem viszont az a mozzanat is, mely az elfáradás beálltát megnehezíti és meglassítja. E mellett még sokkal fontosabb szerepe van, ugyanis *a gyakorlás növeli a rendelkezésünkre álló szellemi erőt;* de nemcsak a gyakorlás növeli, hanem általában a szellemi munka.

Ha az elfáradás szakában figyelmünket más tárgy felé irányítjuk, vagyis *a munka tárgyát megváltoztatjuk,* ezáltal a fáradtság érzését ideiglenesen elnémítjuk, az elfáradás kimaradásának illusióját keltjük s könnyebben dolgozunk. Fegyelmezett eszü egyénekkel is sokszor megesik, hogy hosszabb szellemi megerőltetés után figyelmük eltér a munka tárgyától, a nélkül, hogy akarták volna. Ez azt mutatja, hogy már nem képesek arra az egy tárgyra figyelni, amivel éppen foglalkoztak, míg más tárggyal foglalkozva még egészen frissek lehetnek.

Tekintettel a szellemi folyamatok egységes voltára, világos, hogy a munka anyagának megváltoztatásával korántsem lehet az elhasznált erőmennyiséget kipótolni. Idevágó kisérletek mutatják, hogy az elfáradás állapotában csakis *a könnyű* másfajta munka fejti ki a változatosság kedvező hatását. A munkatárgy

megváltoztatásának van tehát valamelyes hatása a szellemi élet higienájában s a tantárgyaknak óráról-órára való változása egyrészt ezen alapszik; másrészt meg arra való, hogy a tanulók figyelmét *hajlékonnyá* tegye. Ha figyelmünk alkalmazkodni tud új eszmekörhöz s elménk érdekkel viseltetik új gondolatok iránt is, ez nemcsak megóv a merev egyoldalúságtól és nehézségtől, hanem ezenkívül belevág az életbe is. A létért való küzdelemben rendkívül jó szolgálatot tesz a gyors feltalálás, a változatos tudás, valamint az, ha a különböző hivatási és társadalmi osztályok érdekköreit figyelemmel tudjuk kisérni.

A foglalkozás változása az iskolában csak szűk határok között érvényesülhet; mert ha a tanulók figyelmét folytonosan megszakítjuk és másfelé irányítjuk, ez sokkal gyorsabban fárasztja ki a tanulókat, mint hosszabb időn át egyenletesen folytatott egyforma szellemi munka. Ezért nem célszerű, ha a tanítást figyelmeztetés végett minduntalan félbeszakítjuk. A munka szaggatottsága a lelki erőnek legnagyobb ellensége.

Még meg kell említenünk, hogy nemcsak a szellemi munkakör megváltoztatása, hanem egy, minőségre tökéletesen más munka sem képes az elfáradás folytán elhasznált erőt kipótolni. Láttuk, hogy hosszas szellemi munka csökkentőleg hat az izommunkára; kisérletileg kimutatták azt is, hogy viszont *a testi elfáradás a szellemi működést nagyobb mértékben zavarja* (Bettmann).

E tételből, mely egyúttal a szellemi és physikai munka összefüggését is bizonyítja, nemcsak az következik, hogy *a fárasztó* testgyakorlás nem alkalmas az elfáradt tanulók szellemi erejének regeneratiójára, hanem az is, hogy a szellemi munkára károsan hat. Azonban még mielőtt az idevágó kisérleteket végezték volna, tapasztalták már azt, hogy az elfáradásig folytatott tornázás után a tanulók szellemi munkára képtelenek.

A fáradtság ideiglenes tompítására alkalmas az ú. n. *szórakozás* és a szórakozásnak magasabb foka, *a mulatás* is. Mivel pedig a szórakozás alapjában foglalkozás, csakhogy kellemes

foglalkozás, mely figyelmünket a munka tárgyától elvonja s másfelé irányítja, azért a szórakozás módjától és mértékétől függ, mily szerepet játszik a szellemi élet higienájában. Így pl. a játékok különféle nemei, könnyű olvasmány, kényelmes séta könnyebb, de nem hosszúra nyúló zenei élvezet stb., csak addig szerepelnek, mint szórakozási eszközök, míg a figyelmet a munkától eltérítik ugyan, de más irányban tartósan le nem kötik, szóval míg a munka jellegét nem öltik s minden megerőltetést kizárnak.

A fáradtság elnémítására ezek a könnyű szórakozások jó szolgálatot tesznek; de a szellemi folyamatokban elhasznált erőmennyiség pótlásának, a beállott erődeficit helyreállításának csakis egy módja van, ez a munka szünetelése, vagyis a *a pihenés*.

A munka szünetelésének legtökéletesebb formája *az alvás*. Ez a szervezet működésében akaratunk ellenére beálló nagyobb szünet, mely minden tudatos szellemi működést felfüggeszt. A megingatott erőegyensúly helyreállításának ezen módjához csakis akkor folyamodunk, ha a munkaerő háztartásában a deficit már nagy fokra hágott. Kisebb fokú elfáradásnál azonban a munka egyszerű szünetelése is jótékony hatással van a szellemi erő tartósságára.

A kisérleti lélektan az utolsó évtizedekben kimutatta, hogy a pihenő időszakoknak vagyis a munkaszüneteknek, főleg pedig az egyes tanórák közötti szüneteknek, az ú. n. *óraközöknek* nagy erőekonomiai fontosságuk van; de csakis a szünetek kellő elhelyezése és a munkához mért tartamú munkaszünet alkalmas a tanulók testi és szellemi üdítésére. Hassunk tehát oda, hogy a tanórák közötti szünetek teljes testi és lelki szüneteket jelentsenek a tanulóknak s hogy ezt kellőleg kihasználhassák, vagyis ösztönözzük őket mozgásra s amennyiben az iskola fegyelme megengedi, szabadítsuk fel minden kényszer alól: csak így érhetjük el azt, hogy pihent aggyal és új munkakedvvel folytathassák a figyelés nehéz munkáját.

A lélektani folyamatok kisérleti vizsgálata kiderítette azt

az érdekes tényt, hogy az elfáradt elme további megerőltetése az erő rohamos és nehezen pótolható hanyatlását okozza. Azonban nem ritkán megtörténik, hogy ha szellemi munkánk folyamában munkaerőnk fogytán van, akkor a munka közeli befejezésének tudata elnyomja a fáradtság érzését. Felkorbácsolt akaratunk hatása alatt mintegy erőt veszünk az elfáradáson. Erőkifejtésünk ezen ú. n. *befejezési erőföllobbanás* hatására emelkedést mutat, mely azonban már csak rövid ideig tart. A befejezési erőföllobbanás ezen végső lendülete az elfáradást tompítja, elnémítja. Minél tovább dolgozunk, annál kevésbbé vagyunk fáradtak; a fáradtság érzését elveseítjük s erőkifejtésünkben kellő vezetés nélkül vagyunk. De lassan-lassan erőnk kimerül; a szellemi munka folytatása lehetetlenné válik s az elfáradás átmegy *a kimerülés* kóros stádiumába. Ez már nem az erőmennyiség múló deficitjét, hanem a dolgozó anyag megváltozását jelenti; az idegrendszert is megtámadja s tartós elváltozásokat okoz, melyeknek helyreállítása csak hosszú gyógyulási folyamattal elérhető.

Ha tehát a tanulók fáradtan és kimutatható erődeficittel a munkát újra fölveszik, vagy pedig ha a tanulók szellemi tőkéjére és munkaképességére tekintettel nem vagyunk s figyelmüket vagy sokáig megfeszítjük vagy pedig tanításunknak nagyobb célokat tűzünk ki, mint aminőket megbirnak s a tanítást nagyon elmélyítjük, akkor *a szellemi túlmegerőltetés, a surménage,* századunk munkásságának legveszedelmesebb ellensége fenyegeti a tanulókat, aminek kiszámíthatatlan káros következményei vannak.*

* *Alexander B.*, A lelki életről.
Compayré G., Psychologie appliquée à l' Éducation.
Felmeri L., A neveléstudomány kézikönyve.
Holmes W., The fatigue of a school hour.
Ranschburg P., A szellemi munka természete.
Ribot Th., Psychologie de l' Attention.
Richter G., Unterricht und geistige Ermüdung.
Salgó J., A szellemi élet hygienája.
Wundt W., Grundzüge der physiologischen Psychologie. 2. k.

Mindezekből következik, hogy a gondjainkra bízott leánygyermekek szellemi erejének igénybevételénél és munkájuk beosztásánál mindig tekintettel legyünk a higiena követelményeire, mert nincs komolyabb és felelősségteljesebb kérdés, mint a fiatalság szellemi életének egészsége. Csakis körültekintő, éber és tapintatos munkásságunkkal szolgálhatjuk a magyar nőnevelésügy nagy érdekeit s érhetjük el azt a dicső és magasztos célt, hogy a felsőbb leányiskola tanulói nagyobb műveltségüknél fogva a hazát szerető és hivatásukat minden körülmény között jól felfogni és betölteni tudó nőkké váljanak.

Szeged. *Dr. Tedeschi Borbála.*

A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM ÉS A TANÍTÓNŐK.*

A ki a műcsarnok kiállításait látogatja s a közönség megjegyzéseire figyel, legtöbbször ilyeneket hallhat: «Na ez az alak is fából van! Ez meg papírból s úgy ragasztották oda. Hát ez milyen lehetetlen égbolt, micsoda borzasztó szinek!» Csak úgy röpül a sok gáncs a látogatók ajkáról, ezzel akarják megmutatni, hogy ők értenek a művek megbirálásához. Pedig tulajdonképen rettenetes tudatlanságot árulnak el ezekkel a hangzatos szavakkal.

Hol keressükk okát ennek a felületességnek? Szerintem a nagyközönség művészeti érzékének fejletlenségében. Nem tanította meg őket senki arra, hogy egy műtárlaton a művész *lelkét* keresse, a gondolatot, melyet ki akart fejezni, a nagyszerűt, a szépet. Nem tudnak megérteni és élvezni. Ezt látva, elgondoltam, hogy mi tanítók ezen a téren sokat javíthatnánk. Oltsuk a fogékony gyermeki lélekbe, hogy ha művészkéz alkotását látja, sohase gondoljon annak elbirálására, hanem érezze, hogy egy istentől ihletett ember lelkének, szivének, tudásának erejével valami remeket alkotott; kifejezte azt, amit nagyon szeretett, ami neki sok tépelődést, sok örömet, sok szenvedést okozott. jusson eszünkbe, hogy mi apró, hétköznapi emberek igen messze vagyunk attól, hogy itéletet mondhassunk azokról a művekről, melyek sok évi küzdés, fáradság, tanulmány eredményei. Bizzuk ezt a műbirálókra; mi pedig törekedjünk *megérteni* a művészt.

A művészetben való elmélyedés lelki gyönyőrűséget sze-

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában tartott előadás. *Szerk.*

rez, szivünk nemesbedik s ezzel a művészet elérte célját: kiragadott bennünket az alacsony gondolkodásból, felvitt egy tisztább, finomabb légkörbe.

Ha műértő, a művészetet igazán szerető közönséget akarunk nevelni, első feladatunk, hogy mi tanítók azok legyünk. Nem elég egy képre azt mondanunk, hogy hangulatos, vagy érdekes; ezek semmitmondó kitételek, melyeket a műbirálósdit játszók szivesen alkalmaznak. Minket ez ne elégítsen ki. Foglalkozzunk behatóan egy képpel és keressük, hogy miért hangulatos, mi benne az érdekes? Tanulmányozzuk az illető festő életét és lássuk, ki volt rá hatással, milyen körülmények befolyásolták? Ismerjük meg azt a kort, melyben a festő élt, a művészet akkori állapotát, az uralkodó eszméket, az életmódot, szokásokat. Így aztán szinte magától megértünk sok mindent, ami előbb talányszerű volt. Feltűnik pl., hogy Leonardo da Vinci s a vele egyidejű női arcképeken nem festettek szemöldököt. Miért? Mert akkor a magas homlokot kedvelték és divat volt, hogy a hölgyek eltüntették a szemöldököt.

Ma egész könyvtárt lehet összeállítani művészettörténeti munkákból; a kiadók versenyeznek egymással a reprodukciók tökéletesítésében s az árak leszállításában, úgy hogy ma nagy megerőltetés nélkül is megszerezhető pl. a «Művészeti Könyvtár», Knackfusz: «Künstlermonographien», Lyka Károly: «Kis könyv a művészetről», Lyka K.: «A képirás újabb irányai», Berzeviczy: «A cinquecento művészete» és sok más értékes mű.

Ilyen módon önszorgalomból a vidéki tanítónők is megszerezhetik a szükséges ismereteket, de mennyivel fáradságosabb ez, mint nekünk fővárosi tanítónőknek! Itt bőven nyílik alkalmunk művészeti előadásokat hallgatni és főképp eljárhatunk a Szépművészeti Múzeumba, vagy a most megnyíló Ráth és Zichy múzeumokba. Szemtől szembe láthatjuk nemzetünk eme nagy kincseit s az eredeti példányokhoz vezethetjük növendékeinket, hogy azok megbecsülését szivükbe vessük.

Tapasztalásból tudom, hogy az ember sokkal jobban megjegyez magának valamit, amiről már hallott, mielőtt látta

volna; ez természetes, mert ha az érdeklődés fel van keltve, nagyobb figyelemmel szemléljük a tárgyat. Megtörtént például, Zuloagáról beszéltek előttem, mint olyan valakiről, akit természetesen ismer mindenki s nagy eseményként emlegették a kiállítását: én meg pirúlva hallgattam, mert fogalmam sem volt, ki az? Első dolgom volt azután felkutatni Zuloaga kilétét és megnézni a képeit. Úgy bevéső dött minden az emlékezetembe, hogy most már messziről felismerek egy Zuloagát. Hasonlóképen jártam Milletnek egy híres képével, a «Szivárvány»-nyal, mely a Louvre-ban van. Észre sem vettem, noha már többször voltam ugyanabban a teremben. Egyszer azonban figyelmeztettek, hogy láttam-e már, milyen gyönyörűen látszik az esőtől még nedves levegőben a szivárvány? Mondanom sem kell, hogy siettem megnézni s azóta el sem felejtettem.

Ezekkel a példákkal azt akartam bizonyítani, hogy bizonyos előkészültség szükséges, ha a képtárakat, általában a művészeti múzeumokat, eredménnyel akarjuk látogatni. Aki képtárba megy, annak mindenekelőtt meg kell tanulnia *látni*.

Párisban megtanítják erre a közönséget a Louvre iskolájában. Nem szürke, csupasz falakkal ékeskedő előadó terem az, melyben párhuzamosan helyezkednek el az egyszinűre festett padok. Korántsem! Gazdagon aranyozott fehér falak, piros bársony karosszékek, barátságosan lobogó kandallótűz fogadja a belépőt. Kiki helyet foglal tetszése szerint, akár egy meghitt barátjánál. Az előadásokat a Louvre őrei, tehát hírneves tudósok tartják, de nem szobatudósok módjára, szárazan, unalmasan, hanem szellemesen társalogva, lelkesen és lelkesítően. Érdekessé teszik ezeket az előadásokat vetített képek és a séták, melyeket időről időre az előadók hallgatóikkal a Louvre-ban tesznek. Reméljük, hogy nálunk is megteremtik a Szépművészeti Múzeum iskoláját, de addig is, míg eme kívánságunk teljesül, igyekezzünk *látni* tanulni a magunk erejéből.

A ki bemegy: egy vagy másfél órát ott tölt, sorra néz egy pár száz képet s aztán kijön, nem gazdagította lelkét, legföljebb azt mondhatja, hogy fogalma van arról, milyen renge-

teg képet halmoztak fel. Ellenben maradandó benyomással tér haza az, ki egy félórát szentel arra, hogy szemügyre vegye Munkácsy tájképeit; meglátja azokat a pillanatnyi felhőfelvételeket (így nevezhetném, mert tényleg az a benyomásunk, hogy ezek a felhők rögtön megváltoznak, csak abban a percben voltak ilyenek, mikor a művész vásznára vetette); észreveszi továbbá a sötét fák s az alkonyati égbolt közötti élénk ellentétet, továbbá azt a végtelen messzeséget, mely az erdőn túl van.

Tehát bizonyos céllal, tervvel lássunk a tanulmányozáshoz. Ebben segítségünkre van a képek elrendezése. Első pillantásra látjuk, hogy egy-egy iskolát vagy irányt csoportosítottak. Pl. az első termekbe helyezték Markó Károly és a vele egykorúak műveit; milyen gyöngédséget, finomságot árulnak el azok a tájképek; ott csend, béke, nyugalom honol. Tárgyukat többnyire a mythologiából vették; pl. «Diana a vadászúton», «Eurydike halála», «Ariadne Naxos szigetén»; vagy a bibliából: «Jézus megjelenik övéinek», «Krisztus megkereszteltetése» stb. Ezeket a jeleneteket olasz, vagy egyszerűen eszményi vidékekre teszik. Nemcsak a tárgy megválasztásában, a kidolgozásban is ugyanaz a finom, költői lélek nyilvánúl. Az apró részleteket is szeretettel, odaadással festették. Abban az időben a távlatot úgy igyekeztek kiemelni, hogy az előtérben sötét fákat festettek; ezek úgy hatnak, mint valami függönyök, a középen pedig napos vidék látszik, benne várromok, idylli jelenetek. Szóval eszményi, ideális képeket festettek, nem a valóságot.

Hasonlítsuk össze ezeket a képeket a többi termek tájképeivel és lássuk, mint térnek festőink az ideális felfogástól a természet tanulmányozásához s a természetben rejlő szépségek lehető hű megörökítéséhez. A modern művészek kerülik a mesterkéltséget, nem ragaszkodnak a klasszikusok hagyományaihoz, hanem azon vannak, hogy a lehető legtökéletesebben utánozzák a természetet. Azért a tárgy megválasztásánál sem azt keresik, a mit a nagy közönség hosszú időkön át megszeretett, pl. ú. n. festői várromokat, vagy virágzó kerteket, sőt ellenkezőleg

velünk igyekeznek megszerettetni azt, a mit ők érdekesnek és szépnek találnak. Valami újat állítanak elénk, pl. keskeny utcákat düledező házakkal, vagy sötét, kormos kovácsműhelyeket (Skutecky: «Munkában». Piszkos, fekete, kovácsműhely, melyet az izzó vas tűzreflexe világít meg.), továbbá szegény, rongyos embereket.

Ezeken a szerény, eddig számba sem vett tárgyakon feltüntetik a nap, általában a világítás csodás hatásait, az általuk keletkezett gazdag színváltozást s a tehnika minden fortélyával kihozzák az alakok domborúságát. Nézzük pl. Segantini: «A nap utolsó fáradalmai» című képét. A nap már lement, de az ég még világos-zöldes-sárgás. Evvel ellentétet képez az előtér: szinte fekete a szántóföld és rajta a meggörnyedt munkás. Ott van pl. Fényes Adolf: «Néma utcá»-ja. A fehérre meszelt házak szinte vakítanak a napsütéstől, a földön pedig a szivárvány összes szinei feltalálhatók az árnyékfoltokon.

Szemünk, ízlésünk gyakran idegenkedik egy olyan modern képtől, a melyen pl. indigókék az árnyék, mint Thaulovnak holdvilágos tájékán, vagy cinóbervörösek a fatörzsek, mint például Kallstenius erdejében. Mi a régi iskolákhoz vagyunk szokva, melyek műteremben festették tájképeiket s a színeket tompítva adták vissza, mert azzal a céllal festettek, hogy szobában, teremben, szóval belső világításnál jól hassanak a képek. Ma kint a szabad ég alatt készülnek ezek a vásznak, ugyanazok a színek kerülnek rájuk, melyek ott kint láthatók. A ki tehát az új irányt élvezni s megérteni akarja, az sétái alatt figyelje meg a természetet. Nézze, milyen távlati csalódásokat okoz a forró, tiszta levegő, milyen közel látszanak pl. zivatar előtt a hegyek, milyen mérhetetlen magasságban vannak a bárányfelhők. Figyelje meg, milyen színkáprázatokat láthat egy-egy naplementénél. Akkor nem fordul el irtózattal pl. Olgyay Ferencz «Utolsó őszi napsugár» c. képétől. Ezen biborvörös a lemenő nap sugarától a fa egyik része, míg a másik fele sötét barna. Az égbolt zöldes-sárga, csak egy-egy parányi hely rózsaszín: a patak vize világoszöld az ég reflexétől. Ezt a gyönyörű színharmoniát meg-

találhatja bárki kinn a természetben. Épp így meg fogják érteni Mednyánszky ködös erdeit, vagy lilaszínű alkonyát.

Nemcsak a tájképfestésben, de minden téren tapasztaljuk a művészetnek ezt az átalakulását. Lássuk pl. Borsos, Ammerling s a velük egykorú arcképeket. Pontosan a klassikus szabályok szerint festették az illető személyeket, különös gondot fordítottak a ruházatra, ékszerre; de ezeken a portrékon nem látszik az *élet*. Mozdulatlanul állanak előttünk, akárcsak egy fényképen, nincs rajtuk az a természetes vonás, mely őket jellemzi, melyet náluk megszoktunk.

Hasonlítsuk össze ezekkel a modern portrékat, pl. Lenbach képeit. Rögtön látjuk, hogy ezeknél épp ellenkezőleg az élet, a lélek, a karakter a fő. A művész arra törekszik, hogy ellessen egy jellemző arckifejezést, vagy mozdulatot s olyan állásban festi az illető személyt, a mely nála természetes, megszokott.

Ugyanilyen szempontból tanulmányozhatjuk a történelmi képeket, melyekben Múzeumunk igen gazdag; egész sora van Than Mór, Zichy, Benczúr, Székely Bertalan, Madarász műveinek. Hasonló változást észlelünk a bibliai képeken is. Menynyire természetes, minden mesterkéltségtől ment pl. Hegedűs Lászlónak híres «Kain és Ábele», mely a benne rejlő eszme által olyan nagyszerű. Ábel ártatlanságának tudatában örömmel emeli fejét a felszálló füsttel ég felé, míg az erőteljes Kain gonosz szándékát egész alakja kifejezi, első pillantásra tudjuk előre a mérkőzés végét.

Igen érdekes az az átalakulás is, melyet a parasztéletből vett képeken tapasztalhatunk. Állítsuk egymás mellé Than Mór: «Ujoncozás 1848 előtti időből», továbbá Munkácsy: «1848-i újoncok» és Thorma János: «Október elsején». Vaszary festményei.

Az idő rövidsége miatt nem részletezhetem a Szépművészeti Múzeum valamennyi remekét. Nem említettem a régi mesterek gazdag és számos példánya által világhírű gyűjteményét. Szándékosan tettem, mert hozzánk az újabb művészek közelebb

állanak, könnyebben megérthetők. Szerintem tehát ezt kell első sorban megismernünk. Én a gyermekeket is okvetlenül ide vezetném előbb.

A képek tanulmányozásánál ne mulassza el a tanítónő megfigyelni, hogy milyen anyaggal készültek. Gyakran tapasztaljuk, hogy a közönség nem tudja, mi a pasztel, akvarell, olajfestmény, szénrajz?

Vegyük szemügyre a kivitel módját is, az ecsetkezelést: lássuk, hogy széles, sima vonásokat festett-e a művész, avagy vastagon rakta-e fel a festéket? Nézzük, hogy hogyan igyekezett a természetességet kihozni; szóval: kutassuk a művész technikai egyéniségét.

Nálunk a nagy közönség egy fametszetet, rézkarcot közömbösen megnéz s elhalad mellette a nélkül, hogy értéket tulajdonitana neki, mert azt hiszi, hogy az csekélység, hisz gépekkel könnyen előállítható. Mi tanítónők ne tűrjük ezt, oktassuk növendékeinket a sokszorosító művészet megbecsülésére. Mi magunk pedig járjunk el szorgalmasan a metszet-gyűjteménybe, mely igen gazdag; tanulmányozzuk, miben különböznek az egyes technikák.

Ilyen előkészülettel eredményesen használhatjuk fel Szépművészeti Múzeumunk kincseit a tanításban. A művészettörténelmi tanítástól eltekintve, bő alkalmunk nyílik erre a történelem, irodalom óráin, sőt bizonyos tekintetben a földrajznál is, amennyiben bemutathatunk pl. hollandi malmokat, házakat, népviseletet, norvég, olasz stb. tájképeket. Milyen élvezetessé teszi Arany egy-egy balladájának tárgyalását, ha közben gyönyörködhetnek Zichy remek illusztrációiban; mennyivel jobban bevésődik ez a tanítás emlékezetükbe.

A Szépművészeti Múzeum ingyenes, küldjük oda növendékeinket gyakran, vagy vezessük őket magunk és figyelmeztessük bizonyos dolgokra. Erre igen megszívlelendő példát láttam a napokban. Egy apa két kis fiával volt a Szépművészeti Múzeumban és feltűnt, milyen értelmes, jó magyarázatokat ad nekik, s különösen az tetszett nagyon, hogy soha sem tett meg-

jegyzést arra, amit nem talált szépnek; gyöngébb, vagy laikusoknak érthetetlen képek előtt egyszerűen tovább haladt. Meg is látszott a két kis fiún, hogy nem először vannak képtárban, mert mikor az apjuk megkérdezte, mit látnak Csók István «Műterem sarok» című képén, rögtön magyarázta az egyik, hogy ott egy tükör van, melyben a művész arca látszik. Ezek bizonyosan nem fognak olyan megjegyzéseket tenni, a milyet egy asztrakán kabátos, gyémánt függős hölgytől hallottam. Ez Csóknak «Bátori Erzsébet» című képét nézte, melyen jeges vízzel öntözik a hóban álló, didergő leányokat. Az említett hölgy irtózva mondta férjének: «Nézze, tűz van annak a lánynak a szájában!» «Hogy, hogy?» kérdezte az. «Nem látja, hogy füstöl?» Pedig ez a «füst» a hideg levegőre kilehelt pára, melyet naponkint megfigyelhetett volna saját magán is, most a hideg, fagyos napokon.

Vegyük ezt a minimális látóképességet elriasztó példának, hogy növendékeinktől majd ne halljunk hasonlót. Nyissuk ki szemünket idejekorán és sohase tévesszük szem elől, hogy az iskolának nemcsak az a célja, hogy sok-sok tudást nyújtson, hanem az is, hogy szivet, lelket, kedélyt neveljen. Ha ezt tudjuk, bizonyosan érezzük azt is, hogy e tekintetben hivségesebb támaszunk nincs, mint a művészet.

Budapest. *Tölessy Dalma.*

A CSETNEKI CSIPKE.

(Képpel.)

Általánosan ismert dolog, hogy a nőidivat terén jelenleg a csipke jegyében járunk. Csipke nélkül elegáns, finom toilette, el sem képzelhető. Misem természetesebb, mint az, hogy a csipkekultusz a műcsipkeipar fellendülését vonta maga után.

Örvendetes körülmény reánk magyarokra nézve, hogy ezuttal ezen a téren, nem sántikálunk hátul, nem szedegetjük fel Európa kulturállamainak hulladékait, hogy azokkal elégítsük ki műérzésünk éhségét, de velök párhuzamosan haladunk, sőt talán dicsekvés nélkül mondhatom azt is, hogy mint vezetők járunk elől.

Képes folyóirataink egymásután közlik a műcsipke-készítés terén felmutatható termékeket. Azt hiszem, hogy a «Nemzeti Nőnevelés» olvasóit, mint a magyar művelődés napszámosait, első sorban érdekelheti magyar műiparunknak ez az új ága.

Magyar műcsipkéink egén újabban több csillag tűnt fel, ezek között elsők a «*halasi*» és a «*csetneki*» csipke. Az első, mint egy hamvaiból feltámadt «főnix» madár, jelenik meg új, finomult alakban.

A *csetneki* csipke egészen új találmány. Gömöri Szontagh Pál, csetneki földbirtokos két magas műveltségű leányát — Erzsébetet és Arankát — illeti meg a feltaláló dicsőségének pálmakoszorúja. A nevezett úrhölgyek a régi csipke motivomokat egészen új kiviteli móddal — *finom horgolással* — készíttetik. Fokozza érdemüket még az, hogy legyőzve a kezdet nehézségeit, most már magok terveznek új és új mintákat. S ha még meg-

említem, hogy ezeknél teljesen *magyar* motivumokat használnak fel akkor azt hiszem bátran állíthatom, hogy őket ezen vivmányért a *magyar nők* legnagyobb elismerése és hódolata illeti meg. De van a csetneki csipkének még egy, a magyar nemzetre óriási haszonnal járó előnye. A kézimunka terén a legtöbb műiparágnak tudvalevőleg bölcsője a népipar. A nép űzi eleinte mint saját divatjához tartozó ékességet képező munkát. Mint ilyent, többnyire durvább minőségben. Később készíti csak kenyérkereseti célból, amely célnak megfelelőleg aztán a kivitel finomodik. Ez az átalakulás azonban ilyen módon, csak igen hosszu időkön át ment végbe. Jelen korunknak egyik jellege, hogy a házi ipart, mint műipart, tervszerüen igyekszik fejleszteni, hogy ezzel a népnek nagyobb irányú keresetet biztosítson. Ki ne ösmerné Gyarmati Zsigánénak és Izabela főhercegnőnek az áldásos működéseit, a kik az ország két szélső határán tették a nép házi iparát a külföldön is szalonképessé.

A *csetneki* csipkének a régi házi ipari munkákkal szemben nagy előnye, hogy az művészi érzékkel bíró környezetben látott először napvilágot. A műveltség magas fokán álló feltalálói a csetneki csipkét, mint az irlandi csipke finom kivitelü magyar testvérét teremtették meg. Álljanak itt a kitünő vállalkozásra vonatkozó következő érdekes adatok: * Szontagh Aranka és Erzsébet úrnők már régota foglalkoztak azon eszmével, hogy szülővárosukban, Csetneken meghonosítsanak valamely házi ipart.

Nagy szükségét látták ennek azon okból, mert a kis város egykor virágzó kisipara az utóbbi évtizedekben nagy hanyatlásnak indult. Igen nagy anyagi kárt okozott a csetnekieknek a dohánytermesztési engedély bevonása is, mert ez által — különösen a lakoság nőtagjai estek el igen jól jövedelmező foglalkozástól.

Ily körülmények közt mi sem természetesebb, minthogy a kivándorlás erősen megindult, s hogy férfiak és nők könnyü

* A történeti adatokat Szontagh Erzsébet úrhölgytől kaptuk. *Szerk.*

szívvel mondtak búcsút szép hazájoknak, s keresték az itt nem talált boldogulást túl a tengeren.

Ösmerve ezen szomorú tényeket, a Szontagh nővérek hozzáláttak a munkához, hogy ha lehetséges — legalább egy morzsányit javítsanak a helyzeten, a rég tervezett házi ipar bevezetése által. Hosszas tűnődés után elhatározták azt is, hogy ezen házi ipar egy — az irlandi technikával — tehát horgolással készülő csipke legyen.

De ha át is vették az irlandi csipke technikáját, mindjárt első perctől arra törekedtek, hogy az ő készítményük magyar motivumaival, — eredeti magyar tervezések után készítve, egy egészen új és különleges dolog legyen.

1905 juliusában kezdték a csipkekészítést Csetneken tanítani. Legelső sikerült darabjaikat szeptemberben küldték szét ösmerőseiknek bemutatni. Mindenfelől a legnagyobb lelkesedéssel üdvözölték ezen újszülött magyar készítményt. Októberben már fölszólította a Szontagh-nővéreket a kecskeméti nőegylet, legyenek segítségökre, hogy ezen munkát az általuk föntartott «Ipariskolába» bevezethesssék. A kérésre szívesen hajolva, rövid időközökben háromszor utaztak le a kezdeményezők Kecskemétre. Ma onnan igen sok és szép munka kerül eladásra, mert jelenleg ott mintegy harmincan foglalkoznak a csipkekészítéssel.

1906-ik év elején Budapesten is többen kezdték — eleintén azonban csak magánúton — ezt a szép munkát tanulni. Ezek közül 8 fiatal úrileány — mind alkalmazás nélküli tanítónő — ma már nemcsak gyönyörű munkákat készít, de igen nagy segítségükre van a mestereknek az általuk fentartott tanfolyamokon a tanításban is.

Mult év márciusában fölszólította a Szontagh-nővéreket a «Klotild» női munkát értékesítő-egylet, hogy tanítsák be az ő munkásnőiket is. Hogy ezt megtehessék, megkérték a magyar Iparművészeti Iskola igazgatóját, Fittler Camill ő méltóságát, hogy legyen szives egy tantermet a nevezett iskolánál e célra átengedni. Ezt meg is kapták. 1906 április és május hónapokban tartották tehát ott Szontagh Aranka és Erzsébet a legelső

csipketanfolyamot, a melyen 64-en vettek részt. Később 1906 december és 1907 január havában volt a második tanfolyam, a melyen már 150 volt a jelentkezők száma. Miután azonban a teremben csak 76-an fértek el, a többit egy február—márciusi tanfolyamra jegyezték be. Ekkor már engedélyt kaptak, hogy egy második termet is elfoglalhassanak, de a tömeges jelentkezők részére a két terem is szűknek bizonyult s azért kénytelenek voltak a tanulókat két csoportba osztani s jelenleg jár e tanfolyamra d. u. 3—5-ig 110, s estve ½7—½9-ig 90 fiatal leány és asszony. A legközelebb április—május hóra tervezett egy ujabb tanfolyamra már eddig is oly számosan jelentkeztek, hogy nem lehet őket a délután és estve vezetett kettős tanfolyamon sem elhelyezni.

A jelenlegi tanfolyamok látogatói is sokan készítenek és adnak be már egészen kifogástalan szép munkát, melyeket a tanfolyamvezetők készpénzen vesznek meg s úgy bocsátanak kereskedésbe.

Több vidéki városban is tartottak már eddig is tanfolyamokat s nagyobb eredményeket Csetnek, Kecskemét és Budapesten kivül, Füleken és Besztercebányán érték el. Bárhol is dolgozzák azonban a csetneki csipkét, a kezdeményezők a kész munkát — ha az a megkivánt tökéletességi fokot elérte — átveszik s rögtön kifizetik. Ez a munka terjedésének titka. A munkáért járó dijak ugy vannak kiszámítva, hogy egy ügyes munkásnő napi munkával otthon 2—3 koronát kereshet s megkeresheti ennek a felét házi dolgainak elvégzése mellett is.

1905 juliusától, a mikor Csetneken a legelső csipkék készültek, 1906 december végéig, azaz 1½ év alatt a Szontaghnővérek közel 10,000 korona áru munkát vettek át. A folyó évben pedig már annyira emelkedett a készítmények értéke, hogy a februári hónapban már 1151 korona 68 fillért fizettek ki munkadíj fejében.

Készítenek pedig különféle kisebb-nagyobb gallérokat, nyakkendőket, ruhadiszeket, méterszámra csipkét, s legujabban diszes asztalnemüeket. Munkában van jelenleg 189 különféle minta,

(mind Szontagh Aranka tervezése) s egy némelyik annyira kelendő, hogy már több száz darab készült belőle.

Biztos kilátás van tehát reá, hogy a csetneki csipke készítése az ország több vidékén s Budapesten is nagyon el fog terjedni, de legyen bár több ezer a munkásnők száma, a mai nagy kelendőség mellett ezen csipkéből az összes készítmény vevőre talál még itt a hazában vagy az európai országokban.

Csak ha a mainál tetemesen nagyobb készlettel fognak a kezdeményezők rendelkezni, csak akkor fogadhatják el egyikét a Newyorkból hozzájuk érkezett s csipkeszállításra vonatkozó három ajánlatnak.

Jelenleg egy nagyobb csipkegyüjtemény készül az Iparművészeti Társulat által rendezett tavaszi kiállításra. S több csipkét küldtek a Gineverné Győri Ilona fölszolítása folytán, egy angol főrangú hölgyek által rendezett kiállításba Londonba. A jelenlegi temesvári kiállításon is szép gyűjteménnyel vettek részt.

Itt Budapesten bizományban van a csetneki csipke Höepfner H. régi jó hirü csipkekereskedő üzletében (IV., Koronaherceg utca 20.). Kapható Továbbá az Iparművészeti Muzeumban, és e házi ipar vezetőinek lakásain, VIII. Üllői-út 30., hol állandóan nagy választék van raktáron, és minden minta utána rendelhető.

Nem egészen egy évvel a tulipán föltünése előtt kelt életre a csetneki csipke s részben ezen hazafias fölbuzdulásnak is tulajdonitható, hogy ezen hazai készítmény oly hamar megnyerte a magyar hölgyközönség szivét s lett valósággal dédelgetett kedvencévé. S hogy ma mindenki oly hévvel s lelkesedéssel törekszik s fárad ezen házi ipar meghonosításán, az annál örvendetesebb, mert sokan, végtelen sokan vannak itt e hazában, a kik eddig kézbeli ügyességöket és szorgalmukat nem tudták értékesiteni s a kikben ma bizonnyal méltó elkeseredést kelthetne, ha senki sem törődne azzal, hogy abból a pénzből, melyet előkelő hölgyeink ruháik diszitésére fordítanak, ne menjen mind idegen árúért idegen országba — de itthon is maradjon.

Rozsnyó. *Batholomaidesz Adél.*

A PESTI GYERMEKEK NYARA.

A pesti udvarok kietlen, kellemetlen, nyáron meg éppenséggel tűrhetetlen helyek. Ne gondoljunk a budai ódon kertesudvarokra, amelyekből titokzatos, melancholikus multnak méla hangulatai áradnak, ahol ósdi karos kutak körül folyondár kúszik a falakra. Maradjunk ideát a mi pesti udvarainknál: a kőkockás, aszfaltos, forró párát lehelő szomorú udvarainknál.

Jelentőségük sohasem nagyobb, mint nyáron, az iskolakapuk bezárása után, amikor a tízezernyi gyermekhad főtanyái lesznek. Nincsen statisztika arról, hogy az iskolába járó gyermekeknek milyen százaléka élvezi az elmehetés boldogságát, előnyét, de Budapest utcáin, különösen a külső kerületekéin végigsétálva, szemmérték szerint is állíthatjuk, hogy tízezrekre megy azok száma, akik udvaruk forró katlanában sülve, útcájok porában hemperegve töltik a gyermekélet legboldogabbnak hirdetett idejét. A rideg, kopár udvarokban kergetőzve, lármájukkal már hajnalban fölverik a korhely-alvókat. Házmesteri sikongatás, rendreutasítás csak növeli a bódító lármát, amely az egyes házakat valóságos idegölő malmokká változtatja.

Budapest sajátos nyitott folyosóin hihetetlen mennyiségű gyermek nyaral. Az udvarok csak úgy hemzsegnek a «jövő reménységeitől».

Európa kevés nagyvárosában nyaralnak nyomorultabbul a szegény emberek gyerekei. Máshol is van szűk udvar játékra, szabad mozgásra alkalmatlan udvar, de olyan helyeken civilizált igényű emberek nagy, tágas közterekről gondoskodtak, ahol a gyermek a természetének megfelelően zabolálatlanúl fickándozhat.

A mi szegény gyermekeink a pesti udvarok szerencsétlen áldozatai. Reggelen át az összes lakásokból kisöprődő por a folyosókon és az udvaron kiporolt szönyegekből kikerülő, minden baj csiráit terjesztő szemét özönében fürödnek. Ha tíz órakor a lakók tisztogatási munkái befejeződnek, a folyosók és az udvar tisztogatásával gondoskodnak arról, hogy a lerakodó por felhőkben gyűljön a gyerekek körül. Délután, legjobb esetben, a városligetnek csúfolt homokterületre kergetik a gyermekeket, akik ott az udvar minden kellékét újból megtalálják: a port, a szemetet, a minden kihágást szigorúan megfenyítő rendőr-házmestert, a rossz levegőt és a forróságot. Mert a területnek igazi ligetrészét sajnálják a gyerektől. Ott, ahol zöld és bársonyos a pázsit, ahol a bokrok kedves bujóhelyet, a fák pedig becsületes összetartással árnyas sorokban hüvős pihenőt nyújtanak, oda nem való gyerekjáték, onnan száműzik a gyermekeket: a felnőtt sétálók javára.

A népliget a nyolcadik és kilencedik kerületbeli gyermekek paradicsoma lesz, ha idővel árnyasabbá fejlődik, hacsak addig tilalomfát nem állítanak ott is a gyermekek elé és a nagyoknak tartják fenn.

A mai pesti gyermek az udvar és az utca között osztja meg nyaralását. Az udvaron tartanák őket a háztartásukkal reggeltől estig bibelődő anyák, akik úgy legkönnyebben áttekinthetik, nem törik-e nyaka-lába a gyerekeiknek. De a gyermek nyugtalan, mozgékony természetével számolva, mi sem érthetőbb, mint hogy a tágasabb utcára gravitál a gyermekhad.

A város kellő közepéből kifelé a város széléig mindenütt látjuk és halljuk a kocsik, villamosok és automobilok elől el-elugró gyermekeket, a mint garmadával túrják az utca porát. Szánalmas egy látvány és ökölcsapás humánusnak és civilizáltnak mondott társadalmunkra, amely a gyermekvédelem jelszavát szüntelenül a szájában hordja.

Az udvarokat játszóterekké átváltoztatni: ez volna az ideális kívánság, mert ez a felügyelet kérdését is megoldaná, de erről persze szó sem lehet. De adhatna Pest udvart az ud-

varok helyett: köztereket, *higienikus játszótereket és felügyeletet.*

A budai gyermekek tobzódhatnak a szebbnél-szebb zöld játszóterekben; meg kell ezt a gyermeki élvezetet és elsőrangú közegészségügyi előnyt szerezni a pesti gyermeknek is, akit nem szoríthatunk tovább a pesti udvarok egészségtelen, sápasztó levegőjébe.

Milyen égető szükség a gyermekek kiszabadítása, az azokban az utcákban legfeltünőbb, ahol az utakat akár kövezés, akár csövek lerakása miatt bontogatják, épitik.

Ezek az utcák, — most pl. a Deák-tér — a legvidámabb gyermekjáték helyei. Az egész környék udvarai kiürülnek és apróbb-nagyobb fiúk, leányok felséges élvezettel épitgetnek az ott felhalmozott homokban. Az aszfalt és egyéb formálható anyag keresve-keresett játékszer, amelyből a fantázia és kézügyesség a gyermekművészet remekeit varázsolja elő. A kökockák összeállítása, az ugrálásnak, handa-bandázásnak ezernyi változatossága valóságos paradicsomi élvezet a pesti udvarok kis rabszolgáinak.

De ha a felnőtt lakosság azon jajgat is, hogy Pest utcáit örökösen bontják és épitik, tényleg mégis vége-vége van az ilyen mulatságnak és az udvar megint zsarnokságába fogadja a nyaraló ifjuságot. Ez az állapot tűrhetetlen. Játszótereket kell teremteni. De nem mondva-csinált porfészkeket, hanem egészséges: homokkal, vízzel, pázsittal és bokrokkal, padokkal és asztalokkal, sőt tornaeszközökkel ellátott nagy, szabad játszótereket!

És felügyeletet kell szervezni az ilyen helyeken. Nem zsémbelő, dirigáló, büntető és jutalmazó felügyelőkre van szükség, hanem — a mint pl. Amsterdamban teszik — pusztán arra kell néhány embert alkalmazni, hogy az erősebb ökle, vagy bitorlása ellen védje a gyengébbeket. Amsterdamban például a város által alkalmazott tanitóknak és tanitónőknek egyéb dolguk nincsen, mint hogy a tornaeszközök használatát igazságosan szabályozzák.

Hogy erre nem futná Budapest szegény községétől? Felesleges luxus a felügyelet? Ugyan, kérem, ha minden rózsabokor mellé tud a város egy-egy felügyelőt állítani, hogyne futná a gyermekek felügyeletére. S hogy a parkfelügyelők olcsóbb emberek a gyermekfelügyelőknél? Hiszen a gyermek is értékesebb az orgonabokornál.

A gyermekjátszóterek kérdését sokszor megpengették már, legfőbb ideje, hogy végre komoly tervezgetéssel a megvalósításuk felé induljunk.

Budapest. *Bédy-Schwimmer Rózsa.*

ORSZÁGOS MŰKEDVELŐ ÉS HÁZIIPARI KIÁLLÍTÁS TEMESVÁROTT.

A fentírt címen rendeztek március havában a temesváriak Darányi, Kossuth miniszterek és gr. Náko fiumei kormányzó védnöksége alatt, egy minden ízében sikerült kiállítást, melyet napról-napra ezernyi közönség látogatott s mely nemcsak Temesvárnak, de Dél-Magyarországnak kulturünnepe volt. A kiállítás országos jellegét abból is láttuk, hogy egyes városok külön termekben kollektiv kiállítások keretében vettek részt, de ott találtuk hazánk erdélyi részéből, Felsőmagyarország, Dunántúlról küldött és az alföldi háziipari munkákat is.

«Látott valamit»? szoktuk egymástól kérdezni, midőn kiállításokról távozunk. «Egyik kiállítás olyan, mint a másik,» ez reá a felelet. Én minden kiállítást megnézek, mert mindenütt «keresek valamit», gyakran megtalálom, sokszor nem. De azért az unalom ólomérzetével lépek minden ilynemű sablonok tárházába.

Midőn a temesvári vigadó kivilágitott termeiben szemem egy gyors pillantással az összehalmozott kincsek gyűjteményén végig futott, mindjárt visszanyertem lelkem rugalmasságát, láttam, hogy érdeklődni fogok.

Minden oly rendszeresen volt összeállítva, a munkanemek oly helyesen egymással és egymás mellett csoportositva, hogy mindjárt láttam, hogy itt már érdemes a részletekre térni. E kedvező hatás impulzusa alatt élénken kezdtem az egyes dolgok tanulmányozásához.

Dr. Bodor Antal, a kiállítás kezdeményezőjének szervező-

képessége a legnagyobb elismerést érdemel, úgy *Marsits Rozina* felsőbb leányiskolai igazgatónőnek fáradhatatlan buzgalma, körültekintő, mindent felölelő gondos figyelme, bámulatot kelt.

A Tulipán-Szövetség Magyar Védő-Egyesület Temesvári fiókjának gyűjteményes kiállítása volt az első teremben. Itt legérdekesebbek voltak a különböző háziipari parasztmunkák. Megannyi ethnografiai tanulmány. Ládák mélyéből előkerült értékes régi minták, melyek örökbecsét föntartani, komoly kötelesség. Egyes hölgyek gyűjteményében voltak kiállítva *temességi, topoloveci, gyiroki, a komáromi* «Hetényi varrottas»-ok stb. Hölgyek műkedvelő munkái között ott volt az én «kisértetem» is, a német «Schmücke dein Heim» egyik izléstelen kinövése. Ilyen fajta munka hála Isten csak három darab volt az egész kiállításon. Ezek az izlés korcsszülöttei, melyeket könyörtelenül ki kell irtani. Azokat a kitt-tel bevont tárgyakat értem, melybe aztán a legelképzelhetetlenebb holmit mélyesztik, félrenyomott cipősarkot s talán hamis fogakat is s a végén bearanyozzák. Némelyek egy-egy ilyen «műfaj» oldalára még egy kis Ámort is odabigyesztenek. A szerelem istenét! Ugyan kinek volna kedve lecsókolni onnan a kis hamist. Én nem tudom, nevessek vagy sírjak az ilyen látványon. Pedig e haszontalan s izléstelen német irány annyira utat tört, hogy büszkén mutogatják hölgyeink, hogy hogyan alakítottak e füzetek tanácsára, jámbor férjeik cilinderéből egy ecsetvonással papírkosarat; három seprűnyélből egy festőállványt s ráfogják, hogy egy fej káposzta is szolgálhat faldiszül. Ilyen és hasonló torzmunkákat gyökeresen ki kell pusztítani, hogy sehol és soha többé ne zavarják a szép s tökéletes harmoniáját.

A következők s minden egyéb már kibékített s kielégítette a legkövetelőbb kivánalmakat.

Itt volt *a temesvári hölgyek* csoportos kiállítása. Minden technika a tökély legmagasabb fokú kivitelében, amit finom izlés, szorgalom megteremthet, minden képviselve volt, a csipkelegyező lenge művészetétől a nehéz bársony, posztó, rátét munkák decorativ hatásáig. S egy meglepő kedves tényt óhajtok

megörökíteni. E munkák között láttam *az iskola hatását;* helyes úton kitartóan haladva, mindig megtalálja az iskola az utat a családokon át a társadalomba. S a munkatanítás talán a legközvetlenebb eszköze a hazafias céloknak. A temesvári hölgyek *magyar stilű* szines himzésein a legkellemesebben az lepett meg, hogy azok *önálló tervezetek* nyomán készültek. Nagy dolog ez ám nálunk, hol a rajztanítás pang, munkatanítónőink rajzolni nem tudnak, annyi öntudatosság legyen egy hölgyben, hogy alkotni akarjon s a soha nem tanultat szorgalommal pótolja, megteremtse az igazi kézimunkát s azt művészi színvonalra emelje.

Ezeken a dolgokon igaz lélekkel elmerengve, lassan haladtam tovább, arról ábrándoztam, bár mindenütt utánzásra találna a temesvári hölgyek önképző törekvése.

Így jutottam *Molnár Dani*, makkfalvi paraszt itt-ott naiv, gyakran frappáns szoboralkotásaihoz. Mindnyájunkban van művészi ihlet, de ebben az emberben megvan az isteni szikra. Felbuzdultam e munkák látásán s egy pillanat alatt magam előtt láttam az egyszerű parasztművészt, amint a szomszéd falusi birtokról átrándultunk hozzá. Van egy pár tárgyam tőle s a szent poézis ezer emléke fűz bérces hazám s annak egyik ősi sarjához, ki veleszületett exclusiv voltában nem *idegen*, de épen *makkfalvi* műalkotásokkal ajándékozott meg. Azért mindenütt örömmel üdvözlöm, ez érdemes népművészeti tárgyakat. Tovább haladva *Lukács Imréné* háziasszonyi remekeit látjuk, befőttek, tésztaneműek, conservek alakjában s látom, hogy a jó gazdasszony nemcsak Erdélyben terem, de *Nagybánya* is dicsekedhetik velök.

A szegedi hölgyek kézimunkáihoz zarándokolni lehetett. Amit itt csipkemunkákban, himzés és áttörésben, himzett fehérneműben látni lehetett, az mesés. A szegediek legimpozánsabban voltak képviselve nemcsak műkedvelők kézimunkáival, de nagyszámú festményeikkel, melyek mindegyike modern irányú műérzékről tanúskodott. Háziipari munkák is figyelmet érdemeltek.

Hasonlóképen a *dettai* gyűjteményben a brestyei szőttes és varrottas.

A román háziipar nagyon becses csoportja *dr. Puticin Trajánné* gyűjteménye színpompás, változatos szép mintáival a népművészet remekeit tárta elénk.

A *csongrádi* hölgyek luxustárgyai finom izlést, előkelő tonust mutattak minden izében.

Fehértemplom és vidéke népviseleti tárgyai igen érdekesek voltak. *Uhrini Kovács Mária* bársony égetései feltűntek. Már több alkalommal feltűnt nekem, hogy Fehértemplomban az új iparművészeti ágat nagyon kultiválják, sokat foglalkoznak fafestéssel is.

Szabadka iparművészeti tárgyakban remekelt. Házi ipari munkái között csodálom, hogy nem láttam a fehér himzésű «menyasszonyi fátyolt», ez sokác specialitás. Gyönyörű dolgokat állított ki az ipariskola, sok bámulója akadt. Ugyancsak elragadtatással gyönyörködtek a szabadkai képző által kiállított szép munkákban.

A *nagykikindai* csoport egy külön érdekessége volt a különben is tartalmas kiállításnak. *A háziipari* készítmények feltünő sajátsága és becse hosszan lekötötte a szemlélő figyelmét. Tyilimek, himzett párnák, szerb nemzeti díszöltönyhöz való ékszerek mellett pompás aranyhimzés, régi fejkötők lepték meg az embert; ép oly szépek fehér himzéseik.

A temesvári felsőbb leányiskola Indali Ilona vezetése alatt kizárólagosan *magyar stylü* munkákat mutatott be, selyem, pamut himzéseket, *fodorvászon festéseket*. Ez lelket gyönyörködtető látvány volt s bár hazánk minden iskolája magáévá tenné ezt a hazafias irányt. Szerettem volna, ha e gyűjteményt egy angol iparművész láthatta volna. Öntudatosan és büszkén mutathattak volna rá. A céltudatos törekvésnek így értettem meg széleskörü hatását is, a temesvári hölgyek munkái között már *magyar stylü* önálló tervezetet találtam. *Marsits Rozina*, kinek intézetében is a magyar styl a legnemesebb kivitelben lépten nyomon kisér, kinek lakása régi magyar, kalotaszegi

varrottasok, szláv, román, török, afrikai kézimunkák, szövések, hímzések muzeumban számot tevő, értékes gyűjteménye, meg lehet elégedve az ilyen eredménnyel.

A *német-eleméri* szőnyegekkel örömmel találkozom mindenütt. Én a szőnyegek fanatikusa vagyok s e tárgy mellett időznöm kell. A tyilim szövészete olyan nagybecsű specialitása hazánknak, hogy veszni hagyni örök bűn volna. Pedig belejutott ebbe is a mindent általánosító német izlés. Bácskából jött a rettenetes divat, hogy fehér alapon «tupfok»-ról, keresztöltési minták után rózsákat s egyéb virágokat szőnek a szőnyegekbe. A paraszt asszony ezeket szövi a «modi» kedveért, nem sejtve milyen kegyetlen irtást végez a gyönyörű mintákon. Hozzáértők tudják, hogy e szőnyegek mintái kizárólagosan *geometrikusak* kell, hogy legyenek. Minden egyéb hajmeresztő vandalizmus.

Igen, van értelme a goblénszerű kivitelnek, már t. i. a motivumnak, amint azt *Eleméren* szövik. Szakértők tervezete szerint. Pl. egy nyájat legeltető juhász, oly kivitelben, hogy az ember életet, mozgást lát e szövött képben. Vagy egy idilli motivum: találka a mezőn. A juhász szerelmesével találkozik, a leány lesütött szemmel áll előtte, annyi melegség és intimitás ömlik el e képen, hogy szinte irígy sóvárgással gyönyörködünk.

A «*Miasszonyunkról*» nevezett iskolanővérek egy külön termet foglaltak le. Bámulva, szótlanul állottam e remek munkák halmaza előtt. Hogy képesek e fizikai erőt meghaladó tömeget előállítani? Ezt kérdezi mindig az ember, ha apácák angyali türelmének, szorgalmának eredményét csodálja. Magyarázatát abban lelem, hogy e nők lelkökkel dolgoznak. Az eszmékért való rajongás, a befelé való élet külső megnyilatkozása is értékes s az önfeláldozás nagysága, az önzetlen lemondás herossá teszi a nőt. Ez ideálokból úgy látszik átvisznek növendékeikre is. Sok festményt állítottak ki, melyek ép úgy mint munkáik, igazán szépek voltak, sőt *Ferenczy Vilma* kedves aquarelljében tehetséget fedeztem fel. Különben itt minden darabról külön lehetne írni.

A nagybányai polgári leányiskola fehérhimzései páratlanok a magok nemében, tökéletesebbet már elképzelni sem lehet.

A hétfalusi csángó szőttesek élénk, piros tarkaságukban érdekességök mellett szépek is, tartós, célszerű voltukat első sorban kellene említenem.

Arad város gyűjteményes kiállítása minden tekintetben impozáns volt, sokoldalú és megkapóan szép, ennyi finomult jó izlést ritkán lát az ember. Minden tárgya egy remekmű. Nemkülönben becses volt a női ipariskola kiállítása úgy, hogy nehéz lenne a sok szép között a legszebbet meghatározni. De említést érdemel a rajzoktatás ez intézetben, melynek eredményét szemlélni itt alkalmunk volt.

Az amatőr-fényképek művészi magaslaton állottak. *Dávid L., Vodiska K.* képei az élet erejével hatottak. Régebb ismert amatőrt láttam viszont *Novomeszky* képeiben, kitől már sok szép munkát élveztem. Bár több *női amatőrrel* találkoznék. S kultiválnák a népviseletek motivumát és juttatnák ethnografiai kincsekhez legalább képben a szélesebb körű társadalmat. Mindenki tehetne vidékén ilyen értékes felvételeket.

Schuster Ferenc rézkarcainak mindenike egy-egy művészi eszme a hasonló kivitelben.

Csipkék is képviselve voltak. Recemunkák, csetneki csipkék, antik csipkék. Ezen iparág nálunk is örvendetes fejlődésnek indult, szép gyűjteményét láttuk a temesvári kiállításon.

A látottak a nagybecsű értéke, azok közhaszna s az ezekből folyó gondolatok eredményeként szürődött le bennem az a meggyőződés, hogy milyen fontos feladatot s messzekiható munkát végezne *Temesvárott egy modern színvonalon álló női ipariskola.* Különböző vidékeink háziiparát tekintve s amint egyes iparág pusztulását, régi örökbecsű munkák kiveszését látom, intéző körök figyelmét arra vagyok bátor felhívni, hogy helyes lenne vidékenként a nép asszonyai részére egy iskolát nyitni, mely a vidék népművészetét ápolná, fenntartaná s intenzívebbé tenné. Vezetését egy művészetében jártas parasztasszonyra kellene bízni, mert a nép bizalma így is minden faluban egy-egy

ilyen kapacitás felé fordul. Csak minták tervezésére küldenének mindenüvé egy iparművészeti szakembert. Így lehetne Torontálnak egy szőnyegszövő iskolája, *Kikinda* környékének, hol az aranyhimzés honos, egy aranyhimző telepe és így tovább. Arról nem is szólva, hogy a gyármunkák erkölcsi veszedelmétől, a város örvényétől mentenők meg a falusi leányokat.

De ez eszmékhez, melyeket a nép ipari munkák tömeges látása keltett bennem, szóljanak mások, hivatottabbak, kik e fontos kérdés megvalósulását már előttem látták s régebben érezték.

Pancsova. *Poznan Jolán.*

A FONOGRÁF SZEREPE A MODERN NYELVEK TANÍTÁSÁNÁL.

A mult században az iskolák alig tettek különbséget a holt és az élő nyelvek tanítása között. Már az első tanórától kezdve kellett nyelvtani szabályokat betanulni, szóbeli és irásbeli fordításokat eszközölni; teljesen ugyanazon módon olvasta vagy inkább fordította a tanuló Aischylos és Corneille vagy Racine drámáit, Cicero és Madame de Sévigné vagy lady Montagu leveleit, Anakreon és Béranger verseit. A nyolcvanas években kezdődött aztán az a nagy mozgalom, amely itt a mi hazánkban is egészen átváltoztatta, teljesen új alapra fektetse a modern nyelvek tanítását. Az elavult, a német ú. n. «nagy Ploetz» mintájára készült tankönyvek eltűntek; kiszorította őket egy új pedagogiai irány, melynek célja a modern nyelveket, ha eleinte nehézségekkel járna is, az anyanyelv mennél teljesebb kizárásával tanítani. Ezen helyes szempontból kiinduló irány legelőször felsőbb leányiskoláinkban talált kedvező talajra és bátran mondhatjuk, hogy a célt elérték, amennyiben a mostani tanári kar feladata magaslatán áll, oly módon, hogy leányiskoláink — mindig szem előtt tartva a tanulók nyelvtani és irodalmi képzését is — tanítványaikat nemcsak az idegen nyelven irott művek olvasására és fordítás nélküli megértésére képesítik, hanem egyúttal arra is, hogy ezek maguk is folyékonyan beszéljenek az illető nyelven.

Mindamellett még mindig marad sok tennivalónk ezen a téren. Szükséges tehát minden eszközt felhasználni, mely utunkat egyengethetné, első sorban a teknika egyik újabb vívmányát, a fonográfot, illetőleg a grammofont is, bár az előbbinek

határozottan nagy előnyei vannak az utóbbival szemben. A nyelvtanításnál ugyanis nagy baj, hogy a tanulók mindig csak ugyanazt az egyént hallják beszélni az elsajátítandó idegen nyelven, mi által annyira hozzászoknak az illető tanár kiejtéséhez, hogy gyakran meg sem értik más embernek a szavát. Tehát nemcsak a szemet kell hozzászoktatni az idegen nyelvhez — ahogy azelőtt tették — hanem a hallás és beszéd szerveit is. Ezen fent említett hibán is akartak segíteni vezető köreink és pedig oly módon, ahogy Németországban, Franciaországban, Angliában is történik. Francia recitátorok keresik fel évente a mi felsőbb iskoláinkat — angolok tudtommal még nem jártak nálunk — és legjobb költőik műveiből adnak elő részleteket. Ez kétségkívül nagyon hasznos és kellemes, de — igen kevés. Mert hány iskolának lehet része ebben az eléggé költséges élvezetben és mily ritkán! Azonkívül nem lehet félbeszakítani az előadást, ha a tanulók egyike-másika valamit meg nem értett; nem lehet semmit sem meséltetni, vita tárgyává tenni.

Itt kezdődik a fonográf szerepe. Aránylag csekély költséggel lehet egy jó gépet és elegendő számú hengert beszerezni, ahogy néhány angol iskolában már meg is történt. E hengerek tartalmaznak jó szónokok által szavalt verseket, meséket, rövid drámarészleteket sat. A tanuló újra meg újra hallja ugyanazokat a sorokat, ugyanazzal a hanglejtéssel; az eleinte előtte idegenszerű kiejtés szinte vérévé, húsává válik. Aztán ő maga is beszélhet a gépbe, készíthet hengereket — és ezért bír a fonográf oly nagy előnnyel a grammofon fölött — hallhatja tehát a saját hangját úgy, ahogy ezt *mások* hallják, összehasonlíthatja folyton a maga kiejtését a nagy mesterekével és így sokkal biztosabban haladhat, mintha csak a rendes oktatásban részesülne. Diktálásra is lehet a gépet használni; minden szónál, minden szótagnál megállítható. Természetesen soha sem fogja helyettesíthetni a tanárt, csak megkönnyíti az ő munkáját, a tanulóét is. És ne felejtsük el, hogy van olyan tanár is, aki igen művelt, szakmájában képzett ember, de kiejtése rossz, avagy egyáltalában (az anyanyelven is) gyorsan, nem tisztán

beszél. Ilyen esetben egyenesen megfizethetetlen az a gépezet, amely mindig egyformán szépen adja elő a nagy mesterek remekműveit, semmit sem hibáz el, türelmét soha el nem veszti.

Nyáron hosszabb ideig Angliában tartózkodtam és alkalmam volt személyes tapasztalatokat szerezni e tárgyról. A cambridgei «Women's Training-College»-ben * úgymint az egyik oxfordi iskolában meggyőződtem magam is arról, hogy a fonográf igenis az iskolateremben nagyon használható és szép eredményeket értek el vele. Már kicsi gép (amely, ha emlékezőtehetségem nem csal, 24—30 K-ért megszerezhető), elegendő, hogy a terem legtávolabbi helyén ülők is tisztán megértsenek minden egyes szót. Ellenben nagy termekbe nem való; ez kitünt dr. Breul egyetemi tanár a cambridgei muzeumban tartott felolvasásánál. Igaz, hogy a fonográf mai állapotában még korántsem működik kifogástalanúl; hozzá kell szoknunk bizonyos zavarólag ható zúgáshoz, amely határozottan kellemetlenül érinti fülünket; de bizonyos, hogy, ha iskolák és magántanulók részéről ez irányban nagyobb érdeklődés nyilvánúl, a gyárosok fejleszteni fogják úgy olcsóság, mint tökéletesség tekintetében.

Mindenesetre kivánatos volna, ha nálunk is kísérleteznének a nyelvtanítás e fontos segédeszközének bevezetésével, amely — tapasztalatokon alapuló szilárd meggyőződésem szerint — néhány év múlva egyetlenegy felsőbb iskolánkból sem fog hiányozni. Ismerjük gróf Apponyi Albert minden téren nyilvánuló modern felfogását és éppen ezért reméljük, hogy az ő égisze alatt sikerül majd ezen eszmének megvalósítása. Legyünk már egyszer mi is kezdeményezők és annál nagyobb lesz dicsőségünk, ha példánk utánzásra talál külföldön is!

Budapest. *Reuss Zsófia.*

* Tanárképző intézet.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Apponyi beszédje. Április 13-án, a nem állami tanítók fizetésrendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása közben, gróf Apponyi Albert vall.- és közoktatásügyi miniszter nagyszabású beszédet mondott, melyben a nemzetiségi képviselők támadását visszavervén, tiszta világításban mutatta be a törvényjavaslat jelentőségét, fontosságát, jogosságát. Beszéde óriási hatást keltett nemcsak a Házban, hanem országszerte s a napilapok egész terjedelmében közölvén azt, hazánk tanítói is kétségtelenül okultak és lelkesedtek e magas szárnyalású beszéd olvasása közben. Mégis sajnáljuk, hogy egész terjedelmében nem közölhetjük e beszédet, hogy folyóiratunk lapjai is őriznék emlékét annak a nemes küzdelemnek, melyet Apponyi vív a «nemzeti eszme» és a «haza nyelve» érdekében. Folyóiratunk kereteit túl nem léphetvén, a beszédnek csupán a *magyar nyelvre* vonatkozó részét közöljük a következőkben:

«A magyar nyelv tanításának következményeivel szemben, amelyet én res judicata-nak tekintek, mert hiszen ezt a kötelezettséget nem ez a törvényjavaslat állapította meg, hanem megállapította, miként mindjárt ki fogom fejteni a t. Ház előtt, a magyar törvényhozás az intézkedések egész sorozatával, mondom, a magyar nyelv tanításának követelményeivel szemben t. képviselőtársaim egy igen egyszerű, de sokszor igen hatásos módszert követnek. Ez a hatásos módszer abban áll, hogy ha egymásután többen, értelmes és a dologhoz tudás egész látszatával felfegyverzett férfiak, mint axiomát állítnak valamit, akkor az ötödik-hatodik állításnál már olyan érzés lepi meg a hallgatóságot, hogy ennek bizony igaznak kell lennie, vagy legalább kell, hogy legyen benne valami, mert különben annyi apodikticitással, annyi bátorsággal, hogy állítanák?! Így szerepelt nemzetiségi t. képviselőtársaim ajakán az az axioma, hogy a többnyelvű tanítás az elemi iskolában pedagógiai nonsens, merénylet a növendékek ellen. Ezt annyiszor ismételték, hogy a végén magam is kételkedni kezdtem, nem vagyok-e merénylő pár százezer nem magyarajkú gyermekkel szemben, akiket én ezen torturának kiteszek? De egy kis körültekintés a művelt Európában, sőt a magunk hazájában, megnyugtatott engem és nem állottam aztán többé olyan fekete színben önmagam azelőtt, mint ahogy eleintén gondoltam. Itt emlékezetükbe idézem, hogy majdnem minden svájci kantonnak iskolájában a többnyelvűség divik az oktatásban.

Egy adatot akarok különösen kiemelni, mert ennek, bár kis területre vonatkozik, nagy az analógiája a mi helyzetünkkel. Divik ugyanis a többnyelvűség az oktatásban, nemcsak azon három nyelv között, amelyek Svájcban hivatalos nyelvekül vannak elismerve, a német, francia és olasz nyelvek között, de ott van Graubündten kanton, ahol él egy kis faj, amely nyelvre rokon a mi románainkkal, a ladin faj, annak vannak iskolái, saját anyanyelvükön fentartott iskolák, de azokban az iskolákban a német nyelvnek, mint a kanton többsége nyelvének oktatása kötelezővé tétetett kantonális törvénynyel. Ime, a merénylőknek már egyik csoportja. Svédországban és Norvégiában a svédeken és norvégeken kívül vannak még lappok és finnek. Nem beszélek a lappokról, miután tudvalevő, hogy a kulturának meglehetősen alacsony fokán álló néptörzs, de beszélek a finnekről, akik igen magas nemzeti kulturával birnak. Vagy tízezer finn él Svédországban és ezek külön előkészítő tanfolyamon mennek át, hogy azután a tisztán svéd nyelvű iskolákba bejuthassanak és a svéd állami nyelven nyerhessenek oktatást. Ime megint, még pedig egy a kultura magas fokán álló ország, mely a merénylők sorába lépett és mellettem ül a vádlottak padján. Belgiumban 6751 népiskola van. Ezek közül francia nyelvű 3895, flamand 2768. A francia tannyelvű 3895 iskola közül 2306 iskolában még a flamand nyelv is taníttatik, pedig ez nem államnyelv Belgiumban. Tehát ime, 2306 iskolával, mint merénylő, Belgium is oda került a vádlottak padjára. Ha már most a külföldet elhagyjuk és hazai viszonyainkat nézzük, akkor azt fogjuk találni, hogy Magyarországnak 14.000 iskolája közt van tisztán magyarnyelvű 7285, tisztán más, t. i. nem magyar, de egy-tannyelvű iskola van 3234. 3542 olyan iskola van ezenkívül, amely a gyermekekkel szemben elköveti azt a butító merényletet, hogy állami kényszer nélkül, tisztán pedagógiai indokokból vagy — nem tudom — talán öngyilkossági hajlamból vagy merénylési perverzitásból több tannyelvet tanít.

T. képviselőház! Igy állunk ezzel az axiomával, amely szerint az anyanyelv mellett még egy más nyelvnek a tanítása az iskolában merénylet a gyermek értelmisége ellen.

Én tökéletesen megengedem, hogy az anyanyelv mellett a másik nyelv tanításának sikere — legyen az az államnyelv vagy más — nagyobb lesz olyan helyeken, ahol az iskolán kívül előmozdítják azt a társadalmi jelenségek is, a társadalmi találkozás azt a nyelvet beszélő egyénekkel, amely nyelv taníttatik, ezt megengedem és mindenesetre nem képzelhető, hogy a végrehajtásban és az eredmény számonkérésében lesz valaha miniszter, aki ezt a különbséget az eredmény mérlegelésénél nem fogja tekintetbe venni. Csak ezt a tényt kell megdönteni egyszer s mindenkorra, azt a nagyképüsködő állítást, hogy másik nyelvnek a tanítása a műveltség szempontjából attentátum a gyermek ellen.

A magyar nyelv tanítása a népiskolákban először azért szükséges, mert nem engedhetjük meg azt hogy képződjenek tömbök, faj szerint szervezett tömbök ezen országban, amelyek, hogy úgy mondjam, hermetice el vannak zárva az ország többségének, az ország szellemi életét hordozó nyelvnek megértésétől és így a hazai

lakosok, honpolgárok összességével való érintkezéstől, és másodszor, mert tartozunk a demokratikus elvnek az ország minden lakójával szemben azzal, hogy megalapozzák számára a jövőt, hogy olyan műveltséget adjunk neki, amelynek alapján ennek az országnak minden fia, akármilyen legyen az anyanyelve, felemelkedhessék az ország szellemi és politikai életének legmagasabb fokára.

Hozzá kell tennem, hogy nem a legtisztább világításban ragyog ez országhoz való ragaszkodása azoknak, akik ezzel szembeszállnak, akik az ő néptörzsüket, azt a fajt, amelyhez tartoznak, csakhogy izoláltságában fentarthassák, a boldogulás útjaitól elzárni akarják. Erre azt mondják. Kérem, a közt a sok parasztgyermek közt talán lesz ezer közt három, aki kiemelkedik az ő falusi életének egyszerűségéből, tovább tanul, halad és magas polcra jut. Hát ezen kevesek kedvéért gyötörjük nyelvtanulással a sokakat?

Megengedem, hogy csak három lesz, de ki tudja nekem előre megmutatni, hogy a közt a száz vagy ezer közt melyik az a három? És ha nekem ezt a hármat csecsemőkorában megmutatják, akkor csak ezt a hármat fogom oktattatni. Ez a három, vagy kettő, vagy legyen akármennyi ezer közt vagy tízezer közt, az képviseli annak a többi ezernek, az képviseli az egész tömegnek összefüggését a nemzet ideális céljaival, az emberi haladás magasabb fokaival, az képviseli annak a tömegnek a reményét az emelkedésre. Hogyha ennek a háromnak elálljuk az útját, akkor azt az egész tömeget visszasülyedni engedjük a reménytelenség, a csüggedés, a sötétség posványába, akkor azután az a többi ezer, látva a boldogulásnak, az előrehaladásnak a lehetetlenségét, vagy az államnak fogja ezt tulajdonítani és ellenségévé válik az államnak, vagy a társadalomnak és ellenségévé válik a társadalmi rendnek. Az emelkedés lehetősége, az emelkedés lehetőségeinek megerősítése, az emelkedés alkalmainak szaporítása, az emelkedés gyakoriságának előmozdítása: ez nemcsak nemzeti, hanem szociális politika is.

... Nézzük kicsit a multnak intézkedéseit a magyar nyelv tanítása tekintetében, hogy aztán mérlegelhessük azt a túlzást, azt a zsarnokságot, mely ebben a törvényjavaslatban foglaltatik. Az 1792: VII. t.-c. szerint: a magyar nyelvet rendes tantárggyá kell tétetni minden magyarországi iskolában. Az 1805: IV. t.-c. 5. szakasza ismétli és sürgeti ezt a törvényes intézkedést. Az 1806-ban a rettentő magyar soviniszták által kiadott rendelet, amely soviniszták a bécsi udvari kancelláriában ültek, azt tartalmazza, hogy a hazai nyelvnek ismerete minden magyar állampolgárnak föltétlenül szükséges.

A magyar nyelv tanításának biztosításáról egyformán intézkedett a legutóbbi öt kormány közoktatásügyi minisztere. Lehetetlen, hogy egy felelősségének tudatában lévő miniszter arra kérje az országot, hogy támogatást adjon államköltségen egy tanítónak és ne tartsa fönn magának a mérlegelést, hogy az a tanító nem olyan-e, a ki az oktatást, a nevelést államellenes irányban, az állam ellen ne fordíthassa ...»

Az óriás lelkesedést keltett két óráig tartó beszédet, melyet a helyeslés és tetszés zaja gyakran megszakított, a következő szavakkal fejezte be a miniszter: «Magyarország a nyugati államalkotást meg-

előzte évszázadokkal. Midőn egész Európának kontinensét a feudálizmus széttagolta, Magyarország volt az első, erősen centralizáló szervezett állam Európában és ennek köszönheti létét. Tehát állami egységének és állampolgári egységének erőteljes föntartása és szervezése úgy az állami szervezetben, mint a kulturában, mint a társadalmi életnek egész vonalán, ez egyfelől, másfelől minden egyes honpolgár egyénisége minden oldalának, tehát faji oldalának is tiszteletben tartása: ez az a kettős tengely, amely körül a magyar állam kialakulási processzusa forgott; ez az a nagy tradició, amelyhez ragaszkodnunk kell, ha még egy második és egy harmadik évezredet akarunk átélni, amint e sziklatalajon egy évezredet átéltünk. Ez a tradició vezetett engem, amidőn e javaslatot benyujtottam; e tradició nevében ajánlom elfogadásra».

*

Mr. Oscar Browning az Erzsébet-nőiskoláról. A mult ősszel Budapesten látogatóban volt angol barátaink díszesen kiállított kötetben adnak számot tapasztalataikról az angol közönségnek. A kötetben, melynek címe: «Hungary, its people, places and politics. The visit of the Eighty Club in 1906 With sixty illustrations» igen rokonszenvesen ismertetik hazánkat, s minden fejezetet egy egy szakember szerkesztvén, a külföldi hasonló ismertetésekhez képest igen alapos és helyes észrevételekkel kisérik az ismertetést. Az oktatásról «Education in Budapest» cím alatt a X. fejezetben Oscar Browning ír, ki a főcsapattól elszakadva, egy-két napot az iskolák megszemlélésének szentelt. Browning úr cikkéből, melyet a K. I. T. E. K. egész terjedelmében közöl, kiemeljük a következőket: «Az első nap nagyobb részét a város szélén a liget közelében épült Erzsébet-nőiskolában tett látogatásom töltötte be. Az épület, mely nagy és tekintélyes, nagyon világos és bámulatos kiállítású, tágas térség közepén emelkedik és a mi London külvárosaiban látható angol főiskoláink egynémelyikére emlékeztetett. Jelen voltam, mikor a lányok étkeztek és magam is a tanítónőkkel ebédeltem, meglátogattam a lányokat tantermeikben és végig néztem igen érdekes test és tornászati gyakorlataikat. Az egész iskola minden tekintetben a legjobb ilynemű angolországi intézetekre emlékeztetett, melyeket valaha láttam, csakhogy itt az épület külömb volt. Az igazgatónő erősen hasonlít az igazgatónők angol tipusához, tehetséges, erélyes, barátságos, gondos és rokonszenves. A tanítónők egyike fiatal angol hölgy, lelkész leánya, ki már hat év óta működik az iskolában. Ő magasztalólag szólt növendékeiről, de azt mondta, hogy több bennük a lelkesedés, mint a kitartás. Nagy eréllyel fognak hozzá bármely tárgyhoz, de hiányzik náluk a céltudatos szivósság. Bár mi legyen a magyarok eredete — és ez úgy látszik megoldhatatlan kérdés — bizonyára sem a jellegök, sem a jellemök nem mongol; egész lényök inkább a kelták vagy szlávokra, az irországiakra és Highland skótokra emlékeztető. Az Erzsébet-nőiskolában — ép úgy, mint más intézetekben, ahol megfordultam — a tanítási módszer túlnyomólag szóbeli. A tanítók beszélgetnek növendékeikkel és kérdéseket intéznek hozzájok, biztatva őket, hogy hosszú, könyvnélkül betanult darabokat mondjanak el, vagy saját szavaikkal kivonatot adjanak elő a

tanultakból. Valami hasonlót láttam én Olaszországban, de nagyban különbözik a mi angol módszerünktől. Látogatásom befejeztével a legkellemesebb benyomásokkal távoztam. Az intézet a boldogult Erzsébet magyar királynő és ausztriai császárnőtől nyerte nevét, ki állandóan meleg érdeklődéssel kisérte azt, és kinek bájos arcképe sokszor mosolygott rám az osztályok falairól».

Browning Oscar úr még később is felemlíti, hogy az Erzsébet-nőiskolában tett látogatása legszebb budapesti emlékei közé tartozik. Örömmel tehetjük hozzá, hogy a piros pozsgás erőteljes öreg úr emlékét is szívesen őrzik az intézet tanítónői és növendékei s büszkék reá, hogy az európai hírű tudóst színről-színre láthatták, vele az angol iskolai viszonyokról beszélgethettek és vele barátságosan kezet szoríthattak.

*

A finn képviselőnők választása. Folyóiratunk mult füzetében Finnországból hosszabb cikket közöltünk, mely a nők szavazatjogának megadásáról szólott. Azóta lezajlottak az új törvény értelmében a képviselőválasztások, melyen 20 női képviselőt választottak s a nők ép úgy, mint a férfiak gyakorolták szavazati jogukat.

Az egyik jelölt, dr. *Maikki Friberg* asszony, ki a választáson, sajnos, megbukott, Schwimmer Róza úrnőhöz intézett érdekes levélben írja le jelöltségi debut-jét. Az ő szívességéből közöljük a levélből a következőket: «. . . Bizony alig jut időm, hogy kérdezősködésére feleljek — írja Friberg dr. — Roppant furcsa, sajátságos helyzetben élek most. Finnország déli kerületének — Nylands Lehn — jelöltje vagyok, és választóimnak be kell mutatkoznom. Estéről estére máshol veszek részt politikai gyűlésben. Mindenhol ki kell fejtenem a programmomat. Igen érdekes, milyen figyelemmel hallgatnak meg, milyen természetesnek tűnik fel a választóknak, hogy nők lépnek fel mint képviselőjelöltek. Egy cseppet sem idegenszerű nekik a helyzet, sőt talán már büszkék is női jelölteikre.

Rendesen vagy másfél órai beszédet mondok; tovább nem szívesen beszélek, mert tartok tőle, hogy elfárasztom hallgatóimat, bár mindig állítják, hogy tovább is meghallgatnának.

Itt ülök most — Porlomban — egy kis parasztvendéglőben, beláthatatlan hómező közepén. Rövidesen előáll a szánkó és röpülök tovább, a legközelebbi helységbe, ahol szintén még ma kell programmbeszédet mondanom.

Mindezeken a gyűléseken férfiak és nők vesznek részt és én különösen utóbbiakra akarok hatni. Megmagyarázom nekik, hogy most gondolkodniok kell. Önállóan gondolkodniok és önállóan cselekedniök. Nem ér semmit, ha megfontolás nélkül követik a különböző pártokat. Ezzel nem lendítenénk az emberiség ügyén.

Nekünk asszonyoknak valami ujat kell hoznunk. Ujat kell belevinnünk a sokszor oly korrumpált politikai életbe. Új erőket, új ideálokat, új gondolatokat. Igazi néppolitikára kell törekednünk, őszinte, kitartó, hűséges munkával.

Úgy mint én, a többi női jelölt is választási munkával tölti ezeket a napokat — természetesen a férfi jelöltek is. Minden párt-

nak van nehány női jelöltje és erősen hisszük, hogy vagy harmincan bekerülünk a képviselőházba.

Bár különböző pártállásúak, az összes női jelöltek megegyeznek abban a törekvésben, hogy a finn asszonyokat politikai egyenjogusításuk kezdetén felvilágosítsák arról a felelősségről, mellyel az új jog jár».

A programmbeszédek mindmegannyi komoly megnyilatkozásai a nép képviseletéről vallott legmélyebb és legtisztább felfogásnak. A képviselőségre jelöltek személyeit a finn nők munkában, szociális érzékben, alkotmányos küzdelmekben kipróbált gárdájának legjavából válogatták a különböző pártok.

Maholnap összeül az első, igazán az egész finn népet képviselő parlament. Férfiak és nők együttesen fognak az országos munkához, mint ahogy minden egyéb munkát együtt végeznek el. Egyszerűen, természetesen és minden igazán kulturális magaslaton álló államnak példát adóan.

*

A M. D. E. ez évi közgyűlését április hó 28-án fogja tartani, melyben három 10—12.000 koronás alapítvány elfogadásáról fognak határozni. Felhívjuk a fővárosi tanítónőket, hogy ez ülésen minél tömegesebben jelenjenek meg, hogy az ő egyesületükben a határozatokat ők maguk hozhassák. Az egyesület régi tagjai lassankén kidőlnek (Zirzen, György A.) alkotásuk örökét az ifjabbak kell hogy átvegyék, hogy most, mikor már a szép alkotás gyümölcseit is élvezhetnék, ne álljon be hanyatlás az egyesület életében a tagok részvétlensége és közönye miatt.

*

Az Országos Nőképző Egyesület megalakulásának május 24-én lesz 40 esztendeje. Ezt a napot az egyesület évi közgyűlésének e napon való megtartásával ünnepli meg. Az alakulásban részt vett hölgyek közül csupán heten vannak még életben, kiket az egyesület a közgyűlésre meghívott s kik megjelenésüket részben már meg is igérték. Fentartjuk magunknak a közgyűlés lefolyásáról s az egyesület 40 évi lelkes és kulturális szempontból nagy jelentőségű munkásságáról folyóiratunk juniusi számában való megemlékezést. Itt ezúttal csak olvasóink érdeklődését óhajtottuk felhívni ezen nőnevelési szempontból oly nagy fontosságú évfordulóra.

*

A M. D. E. délvidéki köre. Sebestyénné Stetina Ilona a M. D. E. tanítónői szakosztálya elnökének felszólítására Dúsné Neuhaus Matild nyug. áll. fels. leányiskolai tanítónő és Poznán Jolán áll. polg. leányiskolai kézimunkatanítónő érdeklődése folytán mozgalom indult meg, hogy városunkban a M. D. E. fiókköre megalakíttassék. Kellő előkészítés után Dúsné Neuhaus Matild nyug. felső leányisk. tanítónő és Fritzsche Ernőné polg. leányisk. igazgatónő 1906 junius 9-ére értekezletre hivták össze városunk tanítónőit. A népes értekezlet elhatározta a kör megalakítását, mindamellett csak sok küzdelem után is csak Dúsné Neuhaus Matild önfeláldozó buzgósága folytán alakulhatott meg a kör. E küzdelmekről s az alakulásról már beszámoltunk (a N. N. 1906 okt. füzetében). Itt csak azt emeljük ki,

hogy az alakuló gyűlésen a választmány elhatározta, hogy egyesületünk működését az iskolából kikerült leányifjuság nemzeti nevelésére és művelésére irodalmi előadások és a magyar dal kultiválása által kiterjeszti. Ezen előadások vezetésével Dúsné Neuhaus Matild bizatott meg.

Egyesületünk ilyen módon átesvén a kezdet nehézségein, elérkezettnek láttuk az időt arra, hogy egyesületünk célja és működése felől a nagy közönséget is felvilágosítsuk. E végből decz. hó 8-án a városháza nagy tanácstermében ünnepélyes nagygyűlés tartatott. Az az általános érdeklődés, mely e nagygyűlésen nyilvánult, eléggé tett bizonyságot arról, hogy e polyglott város művelt közönségéből nem hiányzik a humánus és kulturális célú egylet iránt a lelkes áldozatkészség. Fokozódott ezen lelkesedés akkor, midőn az elnöki megnyitó után Sárossy Károlyné titkár ismertette az egyesület célját, hivatását és működését. A titkár ismertető előadása után özv. Brunner Dánielné értekezett a gyermekvédelemről, majd Balogh Béla kir. törvsz. biró tartott emlékbeszédet Zrinyi Ilonáról.

E gyűlésen megjelent városunk főispánja, képviseltették magukat különféle testületek és egyletek is.

Az 1906. évi december hó 10-én tartott választmányi ülés határozott Dúsné előterjesztése értelmében a rendezendő tdvábbképző előadások tárgyában. Ezek január havában vették kezdedüket és a magyar irodalom ismertetésén kívül kiterjeszkedtek a természettudományokra is. Volt összesen 14 előadás. Előadók voltak: Péterfi Lajos főgymn. tanár, Gecser Béla polg. isk. igazgató, Fetés István felső keresk. iskolai, Gergely Adolf főgymn. és Dózsa Imre polg. isk. tanár és dr. Gonda Mór kir. törvényszéki orvos. Az előadásokat a helybeli áll. polgári leányiskola kézimunka tanfolyamának növendékein és úri családjainak serdülő leányain kívül szép számmal látogatták művelt hölgyeink.

Folyó hó 9 én az előadások ezen évi ciklusát az egyleti elnök rekesztette be, megköszönvén a vezető társelnöknek és titkárnak az előadások sikere körül kifejtett munkásságát és a hallgatók érdeklődését.

A tanítónői szakülések sorozatát február hó 17-én báró Eötvös emlékezetére rendezett ünnepi üléssel kezdettük meg.

Anyagi ügyeink rendezhetése és művelődési eszközeink gyarapítása céljából anyagi támogatást kértünk a D. M. K. E.-től, Pancsova várostól és Gromon Dezső egylettől. A Múzeumok és Könyvtárak Tanácsától egy könyvtár adományozását kértük. Elintézést még nem nyertünk. A kibocsátott aláírási íveknek csak néhány példánya érkezett vissza. Tagjaink száma: rendes 73, alapító 1, pártoló 26.

A március hó 6-án tartott választmányi gyűlésen a lemondott pénztáros és ellenőr helyettesítésére Poznán Jolán, illetve Jeanplong Józsefné választatott. Ezen ülés határozatából március, április és május hónapokban egy-egy tanítónői szakülés lesz. Az ülések tárgyának megválasztása, illetőleg a program megállapítása és az ülések vezetése a tanítónő-társelnök feladata.

Ezen előadások után a M. D. E. délvidéki köre a taggyűjtéstől eltekintve szeptemberig szünetel. *Sárossy Károlyné* titkár.

*

Nemzetközi iskolaegészségügyi kongresszus Londonban. Higiénikusok, és tanférfiak, orvosok, tanárok, tanítók; az iskolák építésénél és berendezésénél közreműködő építészek, iparosok, közigazgatási hivatalnokok, stb. szóval olyan életpályákon működők, amelyek az iskolai egészségügygyel szoros vonatkozásban állnak, ismét kongresszusra gyűlnek össze és pedig Londonban, 1907 augusztus 5—10-dike közt. Az első kongresszust 1904-ben Nürnbergben tartották 15000 résztvevővel.

A kongresszusnak, — mely előreláthatólag igen látogatott lesz az iskolaegészségügyi kiállítással lesz összekapcsolva — még a mult évben Liebermann Leó egyetemi tanár elnöklete alatt megalakult magyar bizottsága ezuton is felhivja a kongresszus iránt érdeklődőket, hogy a kongresszuson való részvételüket teljes cimük, állásuk lakásuk közlése mellett, a bizottság titkáránál (Dr. Bexheft Ármin egyetemi tanársegéd, iskolaorvos Budapest, VIII., Eszterházy-utca 5.) minél előbb jelentsék be. Tájékozásul a következőket hozza a bizottság tudomásukra.

A tagsági díj: 1 font sterling (= 24 korona), mely összeg legcélszerűbben külföldre szóló postautalvánnyal a kongresszus pénztárosának küldendő be (czime: Sir Richard Biddulph Martin, Dart. London E. C. 68. Lombard Street). A magyar bizottság pénztárosa Dr. Szegedy-Maszák Elemér magy. kir. iparfelügyelő Budapest, III., Rökk-Szilárd-utcza 41.)

A tagok a kongresszus ülésein résztvehetnek, szavazati joggal bírnak, a később közlendő kedvezményekben részesednek, s a kongresszus összes nyomtatványait és jelentéseit megkapják. Hölgyjegyek (10 shilling) sem szavazati jogot nem adnak, sem a kongresszusi jelentésére nem adnak igényt.

Olyan egyesületek és testületek, melyek a kongresszuson magukat képviseltetni kívánják, küldötteik névsorát idejekorán küldjék be a magyar bizottság titkárának.

Előadásokat — csakis német, francia vagy angol nyelven, — bármelyik kongresszustag bejelenthet. A kézirat, mely 3000 szónál többet nem lehet, s ennek egy rövid kivonata (legfeljebb 1000 szóig) minél előbb beküldendő a londoni főtitkárnak (czime: E. White Wallis F. S. S., The Royal Sanitary Institute, Margaret-Street London W.) A központi (londoni) végrehajtó bizottság fenntartja magának a megbirálás és esetleges visszautasítás jogát. Már megjelent cikkek előadás tárgyául nem szolgálhatnak. Bejelentett előadások szövege a kongresszusi jelentés kiadása előtt másutt nem közölhető. Az előadások — lehetőleg a kivonat közlésével — a magyar bizottság titkárának is bejelentendők.

A Londonba utazásra s ottani ellátásra vonatkozó útmutatásokkal megkeresésre készségnsen szolgál, az utazás rendezését és teljes ellátást elvállalja a kongresszus magyar bizottságához benyújtott ajanlatok értelmében a következő 2 cég: 1. Thos. Cook and Son. Bpest, V., Vigadó-tér 1. 2. A «Világjárás» utazási, idegenforgalmi stb. folyóirat szerkesztősége, Bpest, VI., Andrássy-út 38.

*

Felhivás iskolaegészségügyi kiállításon való részvételről. A f. é. aug. 5—10-ig Londonban tartandó II. nemzetközi iskolaegészségügyi kongresszussal kapcsolatban iskolaegészségügyi kiállítást is rendeznek. A kongresszus előreláthatólag ép olyan látogatott lesz, mint az I. kongresszus 1904-ben Nürnbergben volt 1500 taggal. A kiállítás ugyanazon épületben fog helyet kapni (a londoni egyetem aulájában, keleti és nyugati szárnyában), amelyben a kongresszus ülésezik, úgy hogy az ülések előtt és után meg a szünetekben kényelmesen megtekinthetik és tanulmányozhatják azok is, akik az üléseken részt vesznek. A kiállítást úgy tervezik, hogy az az iskolaegészségügy minden ágának történelmi fejlődését a mai napig hiven tükrözze vissza. Azt remélik, hogy az angol gyarmatok is nagy mértékben részt fognak venni a kiállításon s mert ugyanezt várják a többi idegen államoktól is, bő alkalom fog nyilni előreláthatólag az egyes államok iskolaegészségügyi viszonyainak összehasonlító tanulmányozására is.

Ki lesznek állitva: 1. Iskolaépületek tervrajzai, látképei; az iskolaépületre s annak berendezésére vonatkozó mindenféle rajzokkal, grafikonokkal és táblázatokkal, esetleg mintákkal. 2. Az épületek átalakítására vagy javítására szolgáló eljárások. 3. A legkülömbözőbb építőanyagok, padló és falburkoló anyagok és bevonatok, falfestékek; továbbá portalanító (porkötő és porszívó stb.) berendezések. 4. Vízvezetéki berendezések, kutak, csövek, csapok, víztartók, vízszűrő készülékek, ivóedények. 5. Árnyékszékek, mosdó- és fürdőberendezések, ruhatárak. 6. Fütési, szellőztetési és világítási berendezések; kályhák, központi fütések, ventilátorok, szellőztető ablakszerkezetek, ablaküvegminták, prizmás üvegek napfényreflektorok, ablakfüggönyök; petroleum, gáz és elektromos világítás. 7. Berendezési tárgyak, iskolapadok és állványok, fali táblák, könyvtári berendezések, rajz- és irószerek, telefon, szócső és csengőberendezések, tüzoltókészülékek, első segélynyujtáshoz szükséges felszerelés, mentőszerek. 8. Tanszerek a tudományos tanítás a kertészeti, gazdasági, főzés, mosás és varrástanítás céljaira, valamint kisdedóvók számára tanszerek és szemléltető eszközök az egészségtantanítás céljaira. 9. Testápolás: a tornázás és testgyakorlás céljaira szolgáló eszközök és berendezések, szemészeti és testegyenészeti készülékek, tornacsarnokok és játszóhelyek, sport- és játékcikkek, diætetikai táblázatok. 10. Ruházat, ruhaszövetek, cipők.

Akik a kiállításon részt óhajtanak venni, forduljanak a kongresszus magyar bizottságának titkárához (dr. Bexheft Ármin egyet. tanársegéd, iskolaorvos, Budapest, VIII., Eszterházy-utca 5.), kiállítási prospektusért (német szövege van!), mely a részletekre vonatkozó mindennemű felvilágosítást tartalmaz. A részvételt — a prospektushoz csatolt hivatalos ürlap felhasználásával — legkésőbb 1907 julius 6-ikáig kell a kongresszus vezetőségénél bejelenteni.

A II. nemzetközi iskolaegészségügyi kongresszus magyar bizottsága. *Dr. Bexheft* s. k., titkár.

*

Új női szanatorium, az Erdey szanatoriuma, mely a város közepén a befásított Bakáts-téren áll, ahol a Duna közelsége és az

intézetet övedző kertek állandóan friss és pormentes levegőt nyujtanak. Villamos vasúton minden oldalról megközelíthető. A tulajdonos és igazgató főorvos: *Erdey Gyula* dr. nőorvos, az intézetben lakik, hol nőbetegek és szülőnők nyernek elhelyezést, akiket a vezető főorvos operál és gyógykezel. A felvételt d. u. 2—3-ig eszközli. A vidékieknek, esetleges várakozás elkerülése végett, ajánlatos magukat előre bejelenteni.

Amennyiben a helyi viszonyok megengedik, a szanatoriumi osztályon más orvosok is elhelyezhetik nő betegeiket, s konziliumra az igazgató hozzájárulásával bárki meghívható.

A betegek mérsékelt árért lakást, teljes ellátást, fütést, világítást, állandó orvosi felügyeletet, rendes ápolást, szükséges gyógyító és kötőszereket kapnak. Külön díjazandó a műtét és az orvosi kezelés.

Az intézetben rendelkezésre áll:

Teljesen modern három műtő- és külön szülőszoba. Vízgyógyintézet villamos, szénsavas, egész, fél és ülő fürdővel külön mérsékelt díjért. Villamos és Röntgen-kezelés. Továbbá laboratorium. Két, esetleg három szobás lakosztály, egy vagy két ágyas szobák, közös kórtermek. Elkülönítő szoba. Minden szobában központi gőzfűtés, villanyvilágítás, vezeték, szellőző készülék és mosható butorok. Két lift, telefon, teakonyha, fürdőszoba és mellékhelyiségek. Világos, tágas és fűtött folyosók. Három lépcsőház. Társalgó, kert és a tetőn parkirozott terrasse. Napjában négyszer kitűnő étkezés. Külön kivánt étel és ital saját árban kapható. Szegény nő-betegek díjtalan kezelésben részesülnek, s így a szanatórium jótékony intézeteink között joggal foglal helyet. Mint ilyet is ajánljuk olvasóink figyelmébe.

*

Külföldi nőmozgalom. *Bécsben* «a női szavazati jog egyesület» alapszabályait a helytartóság nem hagyta helyben, azzal az indokolással, hogy nők és kiskorúak nem lehetnek tagjai politikai egyesületeknek. *Párisban* egyesületet alapítottak a nők, hogy az eddigi drága csipkék helyett, melyeket idegenből importáltak újdivatú olcsó csipkét hoznak forgalomba. Ugyanitt, most egy «gazdasszgnyok egyetemé»-t állítottak fel t. i. egy olyan főiskolát, melyen fiatal lányok háziasszonyi és anyai kötelmeikkel ismerkednek meg. *Franciaországban* posta- és távirdásznői megalakították a női sportklubot. *Japánban* szintén sokat foglalkoznak a nők, különösen birkozással. *Tomskban,* Szibériában egy női egyetemet nyitottak. *Kölnben* a Rajnán nők is járhatnak a kereskedelmi akadémiára. *Schleswigben* az ipari egyesület nőcselédek részére iskolát nyitott. *Prágában* a mérnökök gyűlésén elvben elfogadták azt a határozatot, hogy a nők, mint mérnökök is megkereshetik kenyeröket. *Münchenben* Jelenka tanár özvegye szakférfiakból expediciót szervezett, útnak indul Jáva szigetére tudományos kutatásokat végezni a majom ember dolgában. *Olaszországban* országszerte megindult a mozgalom, a nők szavazati jogának érdekében.

IRODALOM.

«A PÁL-UTCAI FIÚK.» Regény kis diákok számára. Irta: *Molnár Ferenc*. Kiadja a Franklin-Társulat. Budapest 1907.

Örömmel fogtam hozzá az előttem fekvő könyv olvasásához, mert tudtam, hogy ami Molnár Ferenc tollából kerül ki, különösen, ha azt gyerekek számára írja, csak érdekes és élvezetes lehet. Örömem olvasás közben csak megkétszereződött, mert láttam, hogy ifjúsági irodalmunk megint szaporodott egy olyan könyvvel, amit bátran kezébe adhatunk minden gyereknek; amit örömmel olvashatunk mi felnőttek is, mert a pesti gyerek életének oly eleven és hű rajza ez, aminek az olvasása feltétlen élvezet.

A Pál-utca egyik üres telke volt a közeli gimnázium 12—14 éves tanulóinak játékhelye; de több is volt nekik ez egyszerű játéktérnél: ez volt az ő féltett birodalmuk, az «édes Grund», a pesti fiúk szabad levegője. Itt lapdáztak, gyűléseztek, tartottak elnökválasztást. — Egy más gimnázium hasonló korú tanítványai a fűvészkert szigetén tanyáztak; ez volt a «vörösingesek» tanyája (veres tornaing). Ezek a vörösingesek szerették volna megszerezni maguknak a Pál-utcai Grundot, hogy legyen nekik is játszóhelyük. — Óriási csata készül ezért; de nemcsak olyan játék-csata; haditerv szerinti komoly csata, amilyent csak a hazáért, az «édes Grundért» lehet víni. — A Pál-utcaiak nyerik meg a csatát, de öröm helyett könyezve hagyják ott a Grundot, mert megtudják, hogy beépítik ezt az üres telket. — Ez tulajdonképen a Pál-utcai fiúk története, a lehető legrövidebben és szárazabban elmondva; persze ebbe a kis rövid vázlatba nem vehettem bele az iskolai élet hű rajzát, a kis Nemecsek Ernő szomorú történetét. — Számtalan kedves, apró eleven képet rajzol meg az író az iskolásgyermek életéből. Szinte megelevenedik előttünk az a sok gyerek, amint óra vége felé pakolóznak a pad alatt; amint iskolából kijövet a sarki cukrosnál török-mézre alkudoznak, amint gyűlést hirdetnek a Grundra. Szinte látjuk őket, amint a tanár úr felfedezi a «gitt-egyletet»; kihallgatja az egyleti elnököt, pénztárost, pecsétőrt, zászlóőrt és végül feloszlatja az egyletet; látjuk őket, amint kémszemlére indulnak a fűvészkertbe, amint golyóznak, gyűléseznek. — Kitünő jellemeket rajzol: a komoly, erélyes Boka, az áruló Geréb, az önfeláldozó, bátor Nemecsek stb. Mindez így röviden elmondva semmi, de az ő eleven, kitünő stilusában oly jellemző a gyerekekre nézve, oly kedves, megható, sokszor kacagtató. Bizony nem egyszer könyezünk a

kis Nemecsek Ernő történetét olvasva. — A kis Nemecsek is a Pál-utcaiak közé tartozott; de gyönge, beteges gyerek lévén, mindenki gyávának tartotta. Ez szörnyen bántotta a kis fiút; már hogy lenne ő gyáva; ő, aki bármit hajlandó megtenni a Grundért meg azért, hogy végre ő is tiszt lehessen, és hogy gyávának ne tartsák. Végre többszörösen is bebizonyította, hogy nem gyáva; de szegényke beteg lett, mert háromszor kellett akaratlanul hideg vízben fürdeni a Grundért; de azért köhögve is mindég eljárt a Grundra mindaddig, míg ágynak nem esett. Ám a csata napján nem birt ágyban maradni, egy őrizetlen pillanatban elszökött otthonról és eljött harcolni ő is a «hazáért»; az ő megjelenése döntötte el a csata sorsát; de ő ájultan maradt a csatatéren, ölben vitték haza. Lázálmaiban folyton a Grundról beszél; Bokáról álmodozik; büszkén meséli, hogy már hadnagy; csak az fáj neki, hogy a «Gitt-egylet» jegyzőkönyvében kis betűvel van beírva a neve, mert gyáva. Ez nem engedi meghalni, ezért sír, jajgat; de már nem birja soká. Mire kis pajtásai elhozzák neki az egylet könyvét, s díszoklevelet a számára, amelyben rehabilitálják a kis hős hadnagyot, már nem él. — Nem hiszem, hogy szem száraz maradjon, mikor ezt olvassa. Olyan ez a kis történet, mintha ott történne előttünk; együtt sírunk a kis Ernő anyjával és a sok kis pajtással, akik most az egyszer megfeledkeznek arról, hogy ők komoly férfiak és igaz szívből, ahogyan csak gyerekek tudnak sírni, mikor először vannak ily közel a halálhoz, megsiratják a kis Nemecseket, aki az édes Grundért halt meg — hiába, — mert most már az övéké sem lesz a Grund — beépítik. Egy házzal több lesz megint Pesten, de a Pál-utcai fiúknak az egész világuk odavész.

Itt nem méltathatom Molnár Ferencet, mint írót, csak azt említhetem meg, hogy írói egyéniségének minden kiváló tulajdonsága meg van ebben a könyvében. Nagyon szeretheti a gyerekeket, hogy szívesen foglalkozik velük, és nagyon szeretheti őket, hogy ily igazi, eleven, hű képet tud adni róluk. Oly jól ismeri beszédjüket, jellemüket, játékukat! Könyvében sok pajkosságukat beszéli el, de azért bátran kezébe adhatjuk azt minden gyereknek. Mert hisz arra gyerekeket tanítani úgy sem kell, hogy pad alatt pakoljon be csengetés előtt; morzsánként egye ki a kiflit a zsebéből óra alatt; ha verkli szól az ablak alatt: oda figyeljen; ez ösztön; erre tanítani nem lehet! De jót tanulni fog belőle, mert a Boka, a Vass Feri jelleme neki is imponálni fog; az áruló Geréb történetéből okulni fog; őt is eltölti, mint a kis csatározókat a hazaszeretet, önfeláldozás, hősiesség érzelme. Molnár Ferenc kitünő megfigyelő; tudja, hogy a gyermek játéka mennyire az utánzáson alapúl, mennyire hatnak rá az olvasmányok, milyen befolyással van rájuk a felnőttek példája. Pl.: katonai fegyelem a Grundon; elnökválasztás, egyleti szabályok, jegyzőkönyv, elismerő oklevél mind a gyermek utánzási ösztönéből fakadó foglalkozások. Az elevenebb a csatározásokat, a két kis gyermeksereg versengését fogja élvezni, a komolyabb a kis Nemecsek Ernő szomorú történetén fog könyekre fakadni. — Vidéki gyerek megismeri belőle, hogy a pesti gyerek egész világa egy üres háztelek; ez a hazája, ezért küzd, él-hal. A pesti gyerek pedig vagy ráismer a maga játékaira, vagy szomorúan gondol a fot-balra, ami ma a régi lelkesítő

csatározásokat pótolja. De gyönyörködve olvashatja a felnőtt is ezt a minden izében gyermekregényt; sőt el is kellene olvasni minden tanárnak, hogy lássa, hogy a kis diákjai nem is olyan rosszak, mint ahogy gondolja, hiszen sokszor, amikor az iskolában figyelmetlenek, a legszebb, legjobb dolgok járnak az eszükben; mikor szórakozottságért kikapnak, a haza sorsa aggasztja; a haza megmentése a legfőbb előttük.

A könyv kiállítása szép, finom; negyedrét kiadás; Szécsy kitünő rajzaival és illusztrációival. Bővebb ajánlásra a könyv nem szorul.

S. I.

*

Tordai Grail Erzsi színmüvei. A *Mária Dorothea Egyesület* kiadásában az ifjúsági szinművek egész sorozata jelent már meg, melyek dicsőséget szereztek országszert úgy az egyesületnek, mint szerzőjüknek Tordai Grail Erzsinek. És méltán. Ezekben az ifjúsági szinművekben poezis lüktet, mely míg magával ragadja a hallgatóságot, kitörülhetetlen hatást tesz a szereplők lelkére, kiket a költészet erejével nevel, megtanítva őket lelkesedni a szépért, nemeseért, eszményiért. Amiket a pedagogus komoly tanácsai nem tudnak életre kelteni az ifjú szivekben, a szeretet, a jótékonyság, vallásosság szent érzéseit, játszva lopják be a kis szereplők és a hallgatók lelkébe Tordai Grail Erzsi bájos kis színdarabjai. Ezért van, hogy minduntalan kapunk tudakozódó, sürgető leveleket, melyekben a darabokról, azok megszerzési jogáról stb. kívánnak tőlünk felvilágosítást. S mivel a tudakozódások újabban főként iskolai igazgatóságok részéről ismétlődtek meg, kik tudva, hogy a műveket kitünő sikerrel adták már elő fővárosi és vidéki leányiskolákban, iskoláikban szintén fel akarják e műveket a nevelés eszközeiül használni: elhatároztuk, hogy összefoglaló ismertetést adunk azokról, hogy újabb kerdezősködés esetén egyszerűen hivatkozhassunk folyóiratunk jelen füzetére.

A Mária Dorothea-Egyesület kiadásában eddig ugyanis *Tordai Grail Erzsi*nek a következő ifjúsági-előadásra alkalmas művei jelentek meg:

1. *A nap szakaszai.* Allegorikus játék versben, dalokkal, tánccal, élő és mozgó képekkel. Zenéjét szerezte Tamásyné Gáll Anna.

Ez az allegorikus játék, mely az embert munkája közben örömeivel, bánatával a hajnal, a nappal, az alkony és az éjjel idejében állítja elénk, úgy van szerkesztve, hogy előadható akár szinpadon sok látványossággal, akár pedig egyszerűen minden jelmez nélkül; és előadható a szöveg a zenei résztől függetlenül is.

A fő szövegkönyvnek (mely egyazersmind a rendezésre vonatkozó részletes magyarázatokkal is szolgál) ára 2 korona; az egyszerű szövegkönyv ára 1 korona.

A zenei vezérkönyvnek, melynek tartalma: *Nyitány, Pásztordal, Rokkadal, Aratódal, Bölcsődal, Az ifjú álma* (melodráma és kardal). *A bünös látománya* (melodráma és kardal) és *Az igaz ember látománya* az *Angyali karral*, ára 8 korona. Egyes szólamok ára 50 fillér.

Iskolák a mű előadási jogát a teljes mű, azaz: a *fő szövegkönyv*

és *zenei vezérkönyv*, továbbá (a kardalokhoz szükséges) *legalább 20 szólam* és a *4 főszereplőnek* szükséges *4 egyszerű szövegkönyvvel* — tehát összesen 24 koronáért — szerezhetik meg.

Iskolák, melyek nagyobbszabású nyilvános előadást nem tarthatnak és — a zenei résztől függetlenül, csak a szöveget kívánják előadatni, — az előadás jogát a fő szövegkönyv és 4 egyszerű szövegkönyv megvételével; tehát összesen *6 koronáért szerezhetik meg.*

2. *Anyánk szive. Melodráma.* Részlet a «*Karácsony angyalai*» című a Népszinházban előadott végtelen kedves allegoriából. Ára 2 kor. (Előadási joga nincs fenntartva.)

3. *Dr. Gyógykuthy Elvira Med. univ. Rendel hétköznapokon d. u. 2—4-ig.* Tréfás jelenetek fiatal leányok számára. Ára 1 korona. Iskolák az előadás jogát 10 példány megvásárlásával (10 koronáért) szerezhetik meg.

4. *Virágálom.* Allegorikus játék versben dalokkal és tánccal. Ára 1 kor. 50 fill. Iskolák az előadás jogát 10 példány megvételével tehát 15 koronáért szerezhetik meg.

5. *A tél tündére.* Allegorikus játék versben, dalokkal, tánccal, élő és mozgó képekkel. Zenei vezérkönyv ára 6 korona. Szövegkönyv ára 60 fill. Iskolák az előadás jogát a zenei vezérkönyv és 8 szövegkönyv megrendelésével (10 kor. 80 fill.) szerezhetik meg.

Az egyesület ezen darabok árusításával első sorban az iskoláknak kíván szolgálatot tenni, s mikor e kitünő sikerrel előadott darabokat rendelkezésükre bocsátja, anyagi haszonra nem tekintve, csupán a kiadás költségeit kívánja megszerezni. *Megjegyezzük* azonban, hogy a fent megnevezett daraboknál mind a szöveg, mind a zenei rész *kéziratnak* tekintendő. Könyvkereskedésben teljességgel nem kapható, hanem csakis a Mária Dorothea egylet útján az előadási joggal együtt szerezhető meg.

Mivel tapasztalataink azt bizonyítják, hogy egyes példányok küldése sok időbe kerül és jelentékeny anyagi veszteséggel jár, sőt az előadási jog ellenőrzését nagyon megnehezíti; mivel továbbá a Mária Dorothea egylet nem könyvkereskedés, és csupán a közszükségletnek engedve az előadás közvetítése céljából adja ki e műveket: azért azt a szabályt állítottuk fel, hogy előadási jog megszerzése nélkül egyes példányok sem el nem adhatók, sem áttekintésre nem küldhetők. E helyett azonban a szerző az egylet felkérésére szivesen közli a művek részletes tartalmát, ha az egyes iskolák vagy ifjúsági egyesületek és működedvelők őt erre levélben felszólítják. Ezért tájékozás nyerése végett legcélszerűbb magához a szerzőhöz fordulni, *(Budapest, VI. Felső erdősor 3. II. 19.)* ki a nyári nagy szünidőt kivéve, a legrövidebb úton eszközli a művek továbbítását és a tartalmukra valamint előadásukra vonatkozó felvilágosítást. *S. I.*